

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

Vhabveledzi:

Iyi gaidi yo bveledzwa nga vhathu vha tevhelaho:

- Mamatseane Maṭodzi
- Maphiri Ndivhuwo Robert
- Musinyali Avhahudzani Stanley
- Ndzharāṭa Rudzani Julia
- Nemukula Livhuwani Elliot
- Pholi Tshifhumulo Nelson
- Sithi Pandelani Elias.

v.	NYANGAREDZO YA BAMMBIRI LA VHURARU	
vi.	Ndaela na mafhungothangeli	
1.	Marangaphanda	10
	U Nwala na u nkedza	11
2.	Tshaka dza maanea	12
2.1	Maanea a u anetshela	13
2.2.	Maanea a mbuletshedzo	15
2.3	Maanea a u taṭa	17
2.4	Maanea a disikhesivi / u haseledza ho linganyiswaho	20
2.5	Maanea a khumbudzo kana a u vhuisa muhumbulo	21
3.	Tsenguluso ya zwifanyiso (maanea)	26
	Tshivhumbeo tsha maanea	
	Maitele a u nwala	
4.	Zwibveledzwa zwilapfu zwa vhudavhidzani	30
4.1	Vhurifhi vhu si ha fomaḷa / vhurifhi ha fomaḷa	30
4.2	Adzhenda na Maambiwa a Muṭangano	36
4.3	Liṅwalovhuṅe na vhurifhi ha u fhelekedza	40
4.4	Nganeavhutshilo ya mufu	42
4.5	Muvhigo wa fomaḷa	45
4.6	Athikili ya gurannaḍa/magazini	46
4.7	Inthaviyu	48
4.8	Tshipitshi	49
4.9	Mufhindulano	51
4.10	Tsenguluso / Riviyu	52

4.11 Emeili	54
5. Zwibveledzwa zwipfufhi zwa vhudavhidzani (LeT & LeV)	56
5.1 Khungedzelo	56
5.2 Fuḷaya	57
5.3 Phosiṭara	58
5.4 Masia na ndaela (LeT)	59
5.5 Dayari	60
5.6 Garaṭa Ya Thambo	62
5.7 Burontshasi/Burokhara	64
5.8 Mulaedza mupfufhi nga luṭingothendeleki	65
6. Ruburiki dza u ṭola	67

1.1 Ri a ni lumelisa mugudi wa Gireidi ya Vhufumimbili.

Gaidi iyi ya “Creative Writing” i ni thusa u dilugisela mulingo wa mafheloni a ṅwaha wa Tshivenḡa Luambo lwa Hayani Bammbiri la Vhuraru.

Bammbiri ya vhuraru i katela maanea/ zwibvedzwa zwa vhudavhidzani, zwibveledzwa zwilapfu zwa vhudavhidzani na zwibveledzwa zwipfufhi zwa vhudavhidzani.

Ni humbelwa uri gaidi iyi ni tou i shumisa sa sumbandila. Ni lavhelelwa uri ni vhale bugu yo randelwaho bammbiri ḷa vhuraru nga vhuḡalo.

1.2 Gaidi iyi i nga shumiswa hani?

Gaidi iyi ya bammbiri ḷa vhuraru I na khethekanyo mbili kha luambo lwa hayani, A na B.⁴ Kha nyambo dza u engedzedza hu na khethekanyo tharu, A, B na C. kha khethekanyo inwe

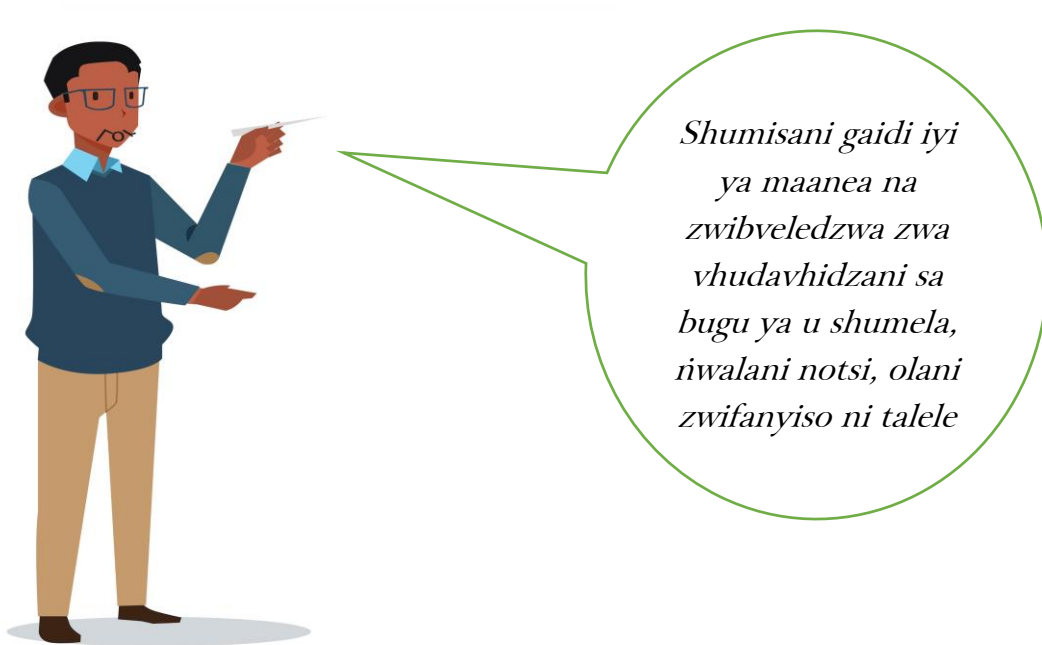
na inwe; ho nekedzwa mbuno dza ndeme dza tshaka dza zwibveledzwa, maga nga u tevhekana musi hu tshi nangwa tsho, u pulana na u nekedza tshibveledzwa.

1.3. TSIVHUDZO YA KUVHALELE NA KUÑWALELE KWA MULINGO

1.3.1 Kuvhalele kwa mulingo

- Dzudzanyani mushumo wa u vhala u ya nga khethekanyo ya u thoma. Na fhedza ni fanela u kokodza muya nyana ni kone u fhirela kha inwe khethekanyo.
- Ivhani na zwothe zwine na o zwi shumisa ni tshi vhala phanda ha musi ni tshi thoma u vhala sa penisela, bolopheni, bambbiri, ngilasi ya maḡi na peni i talelaho zwa ndeme zwine na khou vhala.
- Ivhani na fulufhelo, izwi zwi thusa uri vhuluvhi hanu vhu tou fombe kha zwine na khou vhala.
- Vhuluvhi hanu vhu shuma zwavhudi nga u shumisa mivhala na zwifanyiso. Edzisani u zwi shumisa nga hune na kona.
- U dovholola ndi zwa ndeme kha u elelwa mafhungo ane na fanela u a vhala. Vhalani mushumo wanu u swikela ni tshi kona u u elelwa zwi sa koni.

*Shumisani gaidi iyi
ya maanea na
zwibveledzwa zwa
vhudavhidzani sa
bugu ya u shumela,
niwalani notsi, olani
zwifanyiso ni talele*

- Funzani muñwe ane a do thetshesela zwine na khou vhala. Zwi a thusa u vhalela notsi dzañu n̄ha.
- U eḁela lu linganelaho vhusiku vhuñwe na vhuñwe, u la zwiliwa zwa mutakalo, na u nwa maḁi manzhi ndi zwa vhuṭhogwa zwine na fanela u ita u thusedza vhuluvhi hañu.
- U vhalela mulingo zwi fana na u ita ndowendowe, zwo ralo ni fanela u ilugisela.

1.3.2 Duvha la mulingo

- Ivhani na bolopheni dzi nwalaho, penisela yo vhaḁiwaho, raba na tshivhaḁapenisela. Ni ḁe na **bugundaula na vhurifhi ha u tendelwa u nḁwala**. Swikani u nḁwala hu tshe ho sala awara.
- Iyani bungani ni sa athu u thoma u nḁwala. Ni songo fhedza tshifhinga tshaḁu tsha u nḁwala nga u ya bungani musi ni kati na u nḁwala.
- Ni fanela u ḁivha musi mulingo u tshi tou thoma uri ndi dzifhio mbudziso **tharu** dzine na ḁo dzi fhindula kha vhurendi, **nthihi** ine na ḁo i fhindula kha nganea na uri ndi ifhio **nthihi** ine na ḁo i fhindula kha ḁirama. Vhalani ndaela nga vhuronwane.
- Sedzulusani mbudziso inwe na inwe uri ni kone u pfesesa zwine ya khou vhudzisa. Ni songo dzhaela u fhindula mbudziso ni songo ranga na pfesesa. **Arali na sa fhindula mbudziso nga ndila yo teaho, a ni nga koni u avhelwa maraga dzayo**. Lavhelesani maipfi ane a vha khoḁo kha mbudziso uri ni kone u i fhindula nga ndila yo teaho. Ni ḁo wana mutevhe wa maipfi ane a shumiseswa kha u vhudzisa mbudziso kha bammbiri leneli kha gaidi iyi.
- Langani tshifhinga tshaḁu zwavhuḁi. Thomani nga mbudziso ine na vhona i tshi leluwa. Musi ni tshi fhindula mbudziso, sedzani maraga dze dza avhelwa khayoyuri ni kone u fhindula nga mafhungo a linganaho maraga idzo. Pimani u wana gumofulu ya maraga nga u ḁea mbuno dzine dza pfadza.
- Dzikani naho mbudziso i tshi pfala i tshi konḁa musi ni tshi i lavhelesa lwa u thoma. Nga murahu ha u i lavhelesa zwavhuḁi, ni ḁo i vhona i tshi tumana na zwiḁwe zwe na zwi vhala. Arali na pfa mbudziso i tshi khou konḁa vhukuma, fhirelani kha i tevhelaho ni kone u i humela arali hu tshi kha ḁi vha na tshifhinga. Edzisani u fhindula mbudziso dzoḁhe dzine na khou tea u dzi fhindula.
- Nwalani zwi no vhoneala uri vhaḁhathuvhi vha lelutshelwe nga u vhala mushumo waḁu. U nḁwala nga u vetaveta na u hwayekanya zwi a mbumburisa⁷ maraga.

1.3.3. NYANGAREDZO YA BAMMBIRI LA VHURARU LA TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI.

Bammbiri ili li na maraga dza 100. Maraga dza 50 ndi dza zwibveledzwa zwa vhusiki (maanea), maraga dza 50 ndi dza zwibveledzwa zwilapfu zwivhili zwa vhudavhidzani. Hezwi zwi hone kha Luambo lwa Hayani. Kha nyambo dza u engedzedza hu na khethekanyo tharu. Khethekanyo ya A ndi maanea o faredzaho maraga dza 50, khethekanyo ya B ndi zwibveledzwa zwilapfu zwa vhudavhidzani zwo faredzaho maraga dza 30, ngeno kha khethekanyo ya C ndi zwibveledzwa zwipfufhi zwa vhudavhidzani zwo faredzaho maraga dza 20.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI DZA LUAMBO LWA HAYANI

1. Heji bammbiri li na **KHETHEKANYO MBILI**:

KHETHEKANYO YA A: Zwibveledzwa zwa vhusiki (Maanea) [50]
KHETHEKANYO YA B: Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani (25x2) [50]

2. Ni lavhelelwa u fhindula mbudziso **NTHIHI** kha **KHETHEKANYO YA A** na **MBILI** kha **KHETHEKANYO YA B**.
3. Thomani khethekanyo **INWE NA INWE** kha siatari **LISWA**, hune ya fhela hone ni talele.
4. Ni fanela u pulana (tsumbo: mapa wa muhumbulo/tshati ya nyelelo/maipfi a re khii, na zwiinwe), u vhalulula na u sedzulusa mushumo wañu zwi dzhielwe ntha. Thomani nga u nwala pulane yañu ni kone u nwala nga ha tshibvedzwa.
5. Ni eletshedzwa u thutha pulane yothe nga u tala mutalo u budekanyaho khayoy.
6. Khethekanyani zwifhinga zwañu nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: Minetse ya 90

KHETHEKANYO YA B: Minetse ya 90

7. Nomborani phindulo dzañu zwi anane na kunomborelwe kwa mbudziso.
8. Ni nwale thoho ya phindulo yañu.
DZHIELANI NZHELE HEZWI: Musi ni tshi vhala tshivhalo tsha maipfi ni songo vhala na thoho ya mbudziso ye na nanga.

9. Nwalani nga luambo lune na khou lingwa ngalwo.
10. Ni tea u dzhiela nzhele mupeleto, khethekanyo ya maipfi, kushumisele kwa madanzi, zwiga zwa u vhala, tswayo khathihi na kuvhumbelwe kwa mafhungo.

NA

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI DZA NYAMBO DZA U ENGEDZEDZA

1. Heḽi bammbiri ḽi na KHETHEKANYO THARU:
KHETHEKANYO YA A: Zwibveledzwa zwa vhusiki (Maanea) (50)
KHETHEKANYO YA B: Zwibveledzwa Zwilapfu zwa Vhudavhidzani (30)
KHETHEKANYO YA C: Zwibveledzwa Zwipfufhi zwa Vhudavhidzani (20)
2. Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha khethekanyo INWE na INWE.
3. Nwalani nga luambo lune na khou lingwa ngalwo.
4. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siaḽari ḽISWA.
5. Ni fanela u pulana (tsumbo: mapa wa muhumbulo/nyolo/tshati ya nyelelo/maipfi a re khii na zwiḽwe), u vhalulula na u sedzulusa mushumo waḽu. Pulane yaḽu i tea u RANGELA maanea.
6. U pulana hoḽhe hu tea u sumbedzwa nga u ralo. Ni eletshedzwa u thutha pulane yoḽhe nga u tala mutalo u buḽekanyaho khayoy.
7. Ni eletshedzwa lwa tshoḽhe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:
KHETHEKANYO YA A: Henefha kha minetse ya 90
KHETHEKANYO YA B: Henefha kha minetse ya 50
KHETHEKANYO YA C: Henefha kha minetse ya 40
8. Nomborani phindulo dzaḽu sa zwe ḽhoho dza nomboriswa zwone kha bammbiri ḽa mbudziso.
9. Neani phindulo INWE na INWE ḽhoho yo teaho.
10. Musi ni tshi vhala tshivhalo tsha maipfi, maipfi a re kha ḽhoho ye na nanga ha tei u katelwa kha itsho tshivhalo.
11. Nwalani nga vhudele nahone zwi no vhalea.

1 . MARANGAPHANDA

Ndivho ya tsumbandila iyi ndi u tsivhudza vhadededzi na vhagudi nga u pfufhifhadza kha zwiteŋwa zwa u ŋwala na u ŋekedza. Tsumbandila iyi i dovha hafhu ya pika kha u bveledza vhaŋwali vhane vha vha na vhukoni, vhane vha shumisa zwikili zwavho u bveledza na u ŋekedza zwa u ŋwala, zwa u vhoŋwa na zwa midia zwo teaho hu tshi itelwa ndivho dzo fhambanaho. Heyi tsumbandila i do ni thusa kha u lugisela mulingo waŋu wa mafheloni a ŋwaha. Ni i shumise sa bugupfarwa, i do ni thusa kha u ita notsi dzaŋu dzi tevheleleaho. Tsumbandila iyo i dovha hafhu ya thusa u ita nyolo / mapa wa muhumbulo / tshathi ya nyelelo kana maipfi a re khii., Ni talele na mbuno dza ndeme dzine dza do ni thusa. Bugu heyi ndi yaŋu i vhaleni no tou fombe ngauri ndi yone yo faredzaho maraga nnzhi u fhira maŋwe mabambiri.

U ya nga ha tshitamennde tsha kharikhulamu ya lushaka tsumbandila iyi yo di sendeka kha tshikili tsha u ŋwala na u ŋekedza. Hohu u ŋwala na u ŋekedza hu tendela vhagudi u vhumba na u pfukisela mihumbulo nga ndila yo lunzhedzanaho. U dzulela u ita ndowendowe dza u ŋwala kha nyimele dzo fhambanaho, mishumo na kha mabu do a dzithero zwi konisa vhagudi u davhidzana nga ndila ya vhudavhidzani na vhusiki. Ndivho ya zwivhumbeo zwa luambo i do konisa vhagudi u bveledza zwibveledzwa zwo lunzhedzanaho na u tumekana. Zwivhumbeo zwa luambo zwi fanela u funzwa u itela u bveledza zwibveledzwa kha nyimele dza u shumisa. Kushumisele kwa zwivhumbeo zwa luambo ku songo tou shumiswa fhedzi kha u sengulusa mafhungo o sokou imaho a othe. I fanela u talutshedza ndila ine mafhungo a vhekanywa ngayo kha u fhaa tshibveledzwa tshothe sa zwi tori, maanea, marifhi na mivhigo ine vhagudi vha guda u i vhalala na u i ŋwala zwikoloni.

Tshikili tshi re afho ntha tsha u ŋwala na u ŋekedza tshi tea u vanganywa na zwiŋwe zwikili. Kha u vanganyiwa ha izwi zwikili, u sedza kha tshikili tshithihi zwi nga livhisa kha ndowendowe ya tshiŋwe tshikili. Tsumbo: Mugudi ane o dzhenelela kha zwa dibeithi u do vhalala maanea a u ta ta ho linganelaho, a kona u bveledza mushumo wawe wa u ŋwala a tshi khou shumisa zwivhumbeo zwa luambo.

Tsumbandila iyi i nga kona u shumisiwa nga vhadededzi na vhagudi vha Luambo lwa Hayani (LH) Luambo lwa u engedzedza lwa u Thoma (LeT) na Luambo lwa u engedzedza lwa Vhuvhili (LeV). Vhadededzi na vhagudi vha tea u sedza kha TKL ya vhuimo ha luambo lwavho saizwi yo faredza zwibveledzwa zwo fhambanaho zwa u ŋwala.

U N̄WALA NA U N̄EKEDZA

U n̄wala na u n̄ekedza zwi t̄anganya zwi t̄enwa zwi raru:

- U shumisa maitele a u n̄wala
- U guda na u shumisa n̄divho ya tshivhumbeo na mbonalo dza zwibveledzwa zwo fhambanaho:
- U guda na u shumisa n̄divho ya phara na u shumisa tshivhumbeo tsha fhungo na ndongazwiga.
- U n̄wala na u ola zwibveledzwa ndi maitele a bveledzwaho tshifhinga tsho t̄he. Ndi zwa ndeme

U n̄ea vhagudi tshifhinga uri vha kone u ita maitele haya a tevhelaho.

- U nanga t̄hoho, n̄divho na vha t̄anganedzaho mafhungo a zwibveledzwa zwi teaho u n̄walwa kana u olwa.
- U haseledza nga mihumbulo yo fhambanaho vha tshi shumisa, sa tsumbo: mapa wa mihumbulo/ tshati ya nyelelo/ mitevhe na zwi n̄we.
- U kwama zwiko zwo teaho, u nanga mafhungo o teaho nahone vha dzudzanya mihumbulo iyo.
- U bveledza mvetamveto ya u thoma i dzhielaho n̄tha: n̄divho, vha t̄anganedzaho mafhungo, t̄hoho, lushaka lwa tshibveledzwa.
- U vhalala mvetamveto ya u thoma nga u shumisa luambo nga n̄dila ya vhudzivha nahone vha wana maambiwa-vho a bvaho kha vha n̄we (khonani dza k̄lasini, vhadededzi, vha mu t̄a).
- U bveledza mvetamveto n̄zhi hune zwa konadzea.
- U vhalulula (hune zwa t̄oda u dovha u amba nga hazwo), vha tshi khakhulula he ha khakhea na u sedzulusa mvetamveto nga vhusedzi.
- U bveledza mvetamveto yo olwaho zwavhu t̄i.
- U humbula nga ha u saukanya tshibveledzwa tsha u fhedzisa nga ene mu t̄e na musi e na vha n̄we vhagudi ngae na musi e na mudededzi.
- U n̄ekedza tshibveledzwa tsha u fhedzisa.

Thanyelani

- Ni tea uñwala misi yothe. U ñwala dzidzhenala dzi sa tñoliwi zwi nga ni thusa uri ni vhe na vhukoni hau ñwala.
- Kha u ñwala ha tshiofisi, lavhelelani u lingwa nga tshikili tshithihi tshine tsha khou funziwa nga tshenetsho tshifhinga.
- U tñathuvhelana mishumo nga tsha thanga/tshañu ndi tshumisano ya ndeme kha maitele a u guda u ñwala.
- Kha u ñwala ha fomañ, vhadededzi vha fanela u ita uri vhagudi vha pfesese zwiñalusi zwa ruburiki.
- Vhadededzi vha fanela u dovha hafhu vha vhudza vhagudi zwe vha khakha u itela u khwinisa zwikili zwavho zwa u ñwala.
- Ni tea u thanyela zwivhumbeo na tñhodea dza zwibveledzwa zwa vhusiki zwo fhambanaho.

KHETHEKANYO YA A

2. MAANEA

Maanea ndi mañwalwa a vhusiki a songo lapfaho u ya thambo zwi tshi itwa kana u tñutuwedzwa nga zwe muthu a vhuya a tñangana nazwo vhutshiloni. Kanzhi maanea a nga ñadza masiatari mavhili u ya kha mararu. Muñwali u ñetshedza mihumbulo i kha phara a tshi nyanyuwa kana u vhangulwa nga tñhoho yo ñetshedzwaho kana ye a nanga. Ndi henefho hune ra vhona phara inwe na inwe yo faredza muhumbulo muthihi, fhedzi hu na u lunnhedzana hu tikedzaho tñhoho. Afha-ha ndi hune muñwali a vhonadza vhusiki hawe ha vhuswikeleli ha nñhesa nga u kona u nanga na u vhekanya maipfi u tshi itela vha tñanganedzaho mafhungo. Ñwana a nga ñisikela tñhoho a tshi vhangulwa kana a tshi vinyuswa nga zwifanyiso zwine a khou vhona kana nga nyolo. Afha ndi hone hune ra vhona vhusiki ha mugudi musi a tshi ñwala mihumbulo i songo lavhelelwaho. Vhagudi vha konaho u ñwala maanea o lundwaho tshidele ndi vhane vha tñana/vhonadza marangaphañ, mutumbu na magumo.

Vhulapfu ha tshibveledzwa vhu tea u vha maipfi a tevhelaho:

Tshivenda LH	400-450 maipfi
Tshivenda LeT	250-300 maipfi
Tshivenda LeV	200-250 maipfi

TSHAKA DZA MAANEA

Maanea a na tshaka dzo yaho nga u fhambana. Ndi zwa ndeme u ðivha tshaka dzo fhambanaho dza maanea. Hafha fhasi hu tevhela tshaka dzothe dza maanea. Thoho dzo fhambanaho dza maanea dze na ñetshedzwa ndi dzone dzine dza ðo vhangula vhuðipfi hañu uri ni ðo kona u haseledza, u anetshela, u vhuisa muhumbulo, u ðaṭa kana u buletshedza ni tshi khou shumisa phara dzo vhumbiwaho nga mbuno dzo fhambanaho dzi tikedzaho thoho ye na ñewa. Zwenezwi zwi ri ðisela tshaka dza maanea dzi tevhelaho:

2.1 Maanea a u anetshela

Maanea a lushaka ulu ndi hune na anetshela kana a toolola mafhungo nga ndila ye a bvelela ngayo. Ndi maanea ane muanetsheli a anetshela tshiṭori kana zwiitei zwo fhiraho kana fikishini (khumbulelwa). Muñwali a nga shumisa mihumbulo i tevhekanaho tenda ya vha i tendiseaho. Mafhungo a hone a ñwalwa nga tshifhinga tsho fhelaho fhedzi vhañwali vhanzhi vha shumisa tshifhinga tsha zwino u ðisa vhuþfiwa ha tsini na u bveledza ndivhanywa. Mihumbulo yawe i tea u farana. Zwi nga ñwaliwa nga kuvhonele kuñwe na kuñwe. Maanea a fanela u ñwaliwa zwi tshi elana na tshenzhemo ya vhuþshilo ha muñwali.

Tsumbo dza thoho dza maanea a lushaka ulu

1. Ndo ri u vula gurannḁa nda kulea nungo.
2. Kha zwe nda vha ndi khazwo, vhabebi vhanga vho ri bvelele nda tama fhasi hu tshi fhanduwa.
3. Kha zwe vha nnyita muḁini wavho a thi tsha ðo lu vhea, ndo tou nṭhu nde fuke.
4. Muṭa wothe wo fhelela dzhele.
5. Ðuvha le nda lwala nda toḁou fa.

Musi ni tshi ñwala maanea a u anetshela ni dzhieze nzhele zwi tevhelaho:

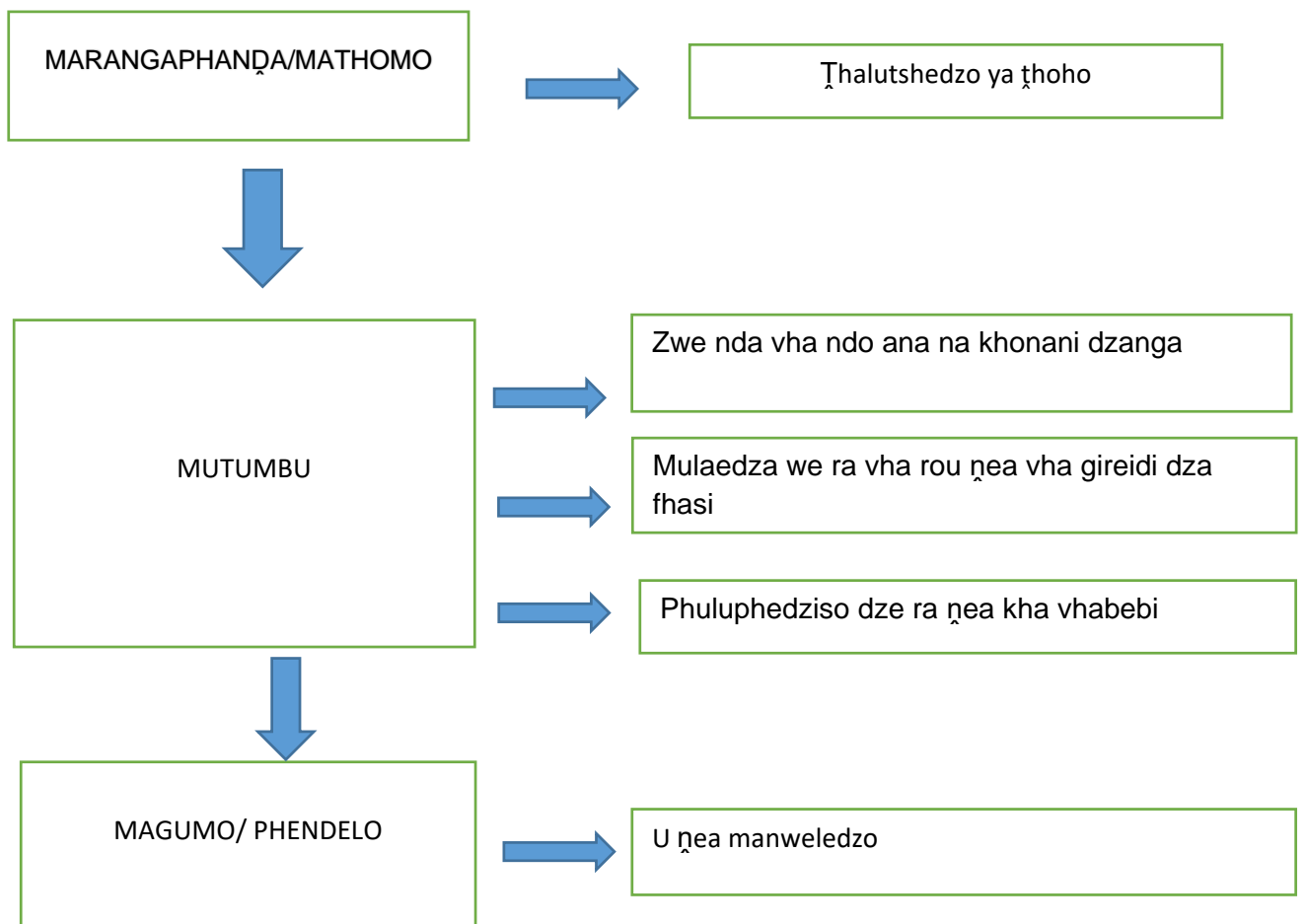
- Tshiṭori tshi fanela u vha na mudzedze wo khwaṭhaho nahone tshi tendiseaho naho tsho ðisendeke kha mahumbulelwa.
- Maanea a u anetshela kanzhi a ñwaliwa kha tshifhinga tsho fhiraho. Phara ya mvulatswinga i fanela u kokodza dzangalelo la muvhali. Kanzhi maanea avhuḁi a a kona u swikelela tshipikwa tsho livhiwaho khatsho. Magumo a takadzaho a songo ḁoweleaho a fha tshiṭori muḁifho
- wonewone.
- Dzangalelo la muvhali li tea u dzula lo fariwa u swika magumoni. Tshitaila, zwishumiswa zwa u kokodza, na nyito zwi tea u khwaṭhisa vhuṭanzi ha dzangalelo li yaho phanḁa.
- Nganetshelo yo bvelaho phanḁa i bvisela khagala zwinzhi nga ha zwipfi zwi ngaho

sa u vhona, muungo, muthetshelo, munukho na vhuḁipfi ha maanea. Maanea a u anetshela kanzhi a vha na u ṭalutshedza ho khwaṭhaho.

TSUMBO YA MAANEA A NGANETSHELO

Ndo ri u vula guranna, nda kulea nungo.

TSUMBO YA MAPA WA MUHUMBULO

Ndo ri u vula guranna, nda kulea nungo

Nṇe kha mafhungo a tshikolo u dabela murole u bva tshe nda dzhena wo vha u muila. Vhabebi vhanga na kha mashaka phungo vho vha vho no i hasha uri dokotela muṭani vha tsini na u vhuya naḁo. Vhagudisi vhanga tshikoloni vha tshi amba, vho vha vho tenda uri minisiṭa vha ḁo tou khaḁana nae.

Nḡe na khonani dzanga ro vha ro dzula ro ana uri uno ḡwaha ri ḡo vha ri vhaeni vha yunivesithi ya Wits, lwa miḡwaha ya rathi, ra kona u vhuya ra thusa vhalwadze maongeloni ashu a mahayani.

Vharathu vhashu vha gireidi dza fhasi ro vha ro vha vhudza uri yunifomo vha songo tsha renga. Ro vha fulufhedzisa uri ri ḡo tou bvula dzashu ra vha ḡea, vhunga riḡe ri tshi ḡo vha ro no vha zwikoloni zwa ḡḡha.

Vhabebi vhashu ro vha ro vha fhulufhedzisa uri vha ḡo tou takala vha fhufha vha hangwa uri vhulala ho vha ambara musi mvelelo dzi tshi bva, vhunga ro vha vhudza uri a ri nga phasi nga ḡaledzi, tshedza tshadzo tshi ḡo vha tsha ḡuvha.

ḡuvha ḡe ha pfi mvelelo dzi ḡo bva matshelo, ndo lala ndi songo lala. Ndo vha ndi tshi tama uri ḡi tsha lini ra pembela, vhabebi, vhadededzi vha fhufhe vhavhili vha sere. ḡa tsha, gurannḡa ya rengwa, evho mmanga, ndi tshi sedza dzina ḡanga nda wana ḡo ḡwalwa nga tshena. Khonani dzanga dzoḡhe dza vha dzo phasa nga ḡaledzi, nda kulea nungo.

2.2 Maanea a mbuletshedzo

Kha maanea a mbuletshedzo, muḡwali u buletshedza kana u ḡalusa tshithu u itela uri muvhali a kone u tshenzhela ḡhoho ine ya khou buletshedzwa nga ḡḡila i re khagala. Muḡwali a nga ḡalutshedza tshithu nga ḡḡila ine a songo zwi vhoneho a nga kona u zwi vhona nga iḡo ḡa muhumbulo. Maanea aya a ḡoḡa luambo lwo kunaho lu sa konḡi. Muḡwali u ḡalusa tshithu kana muthu u itele uri muvhali a vhe na tshenzhemo ya ḡhoho muhumbuloni. Muḡwali u tea u vhumba zwifanyiso nga maipfi nga u shumisa maḡaluli na maḡadzisi. Muḡwali u tea u ḡalusa a tshi khou fhaḡa zwifanyiso zwa u vhona, mubvumo, u thetshesela, u thetshela na u kwama. Muḡwali a nga shumisa figara dza muambo dzo tou ralo. Hu nga ḡaluswa muthu kana tshithu. Maanea a lushaka ulu a na vhushaka na maanea a nganetshelo naho zwi sa tou fana tshoḡhe kokotolo.

Tsumbo dza ḡhoho dza maanea a lushaka ulu.

- 1.Muthu wa vhuḡhogwa vhutshiloni hanga ane ndi nga si vhuye nda mu hangwa.
- 2.Zwine nda nga takalela u zwi vhona nga ḡuvha ḡanga ḡa mabebo.
- 3.Ayo o vha masiandaitwa o vhangwaho nga mvula ye ya na vhuponi ha hashu.
- 4.Kutshilele kuswa kwo ḡiswaho nga mvula ye ya na vhuponi ha hashu.
- 5.Thekholodzhi tshileludzi tsha vhutshilo.

Musi ni tshi ḡwala maanea a mbuletshedzo ni dzhieḡe nzhele zwi tevhelaho:

Muḡwali u tea u sika tshifanyiso nga maipfi.

Maipfi na kuambeḡe zwi nangiwa nga nzhele u itela u swikelela mbuyelo yo lavhelelwaho.

Zwifanyiso zwa u vhona, muungo, u pfa, muthetshelo na u kwama zwi nga shumiswa uri ḡhaluso kana mbuletshedzo

i vhe khagala.

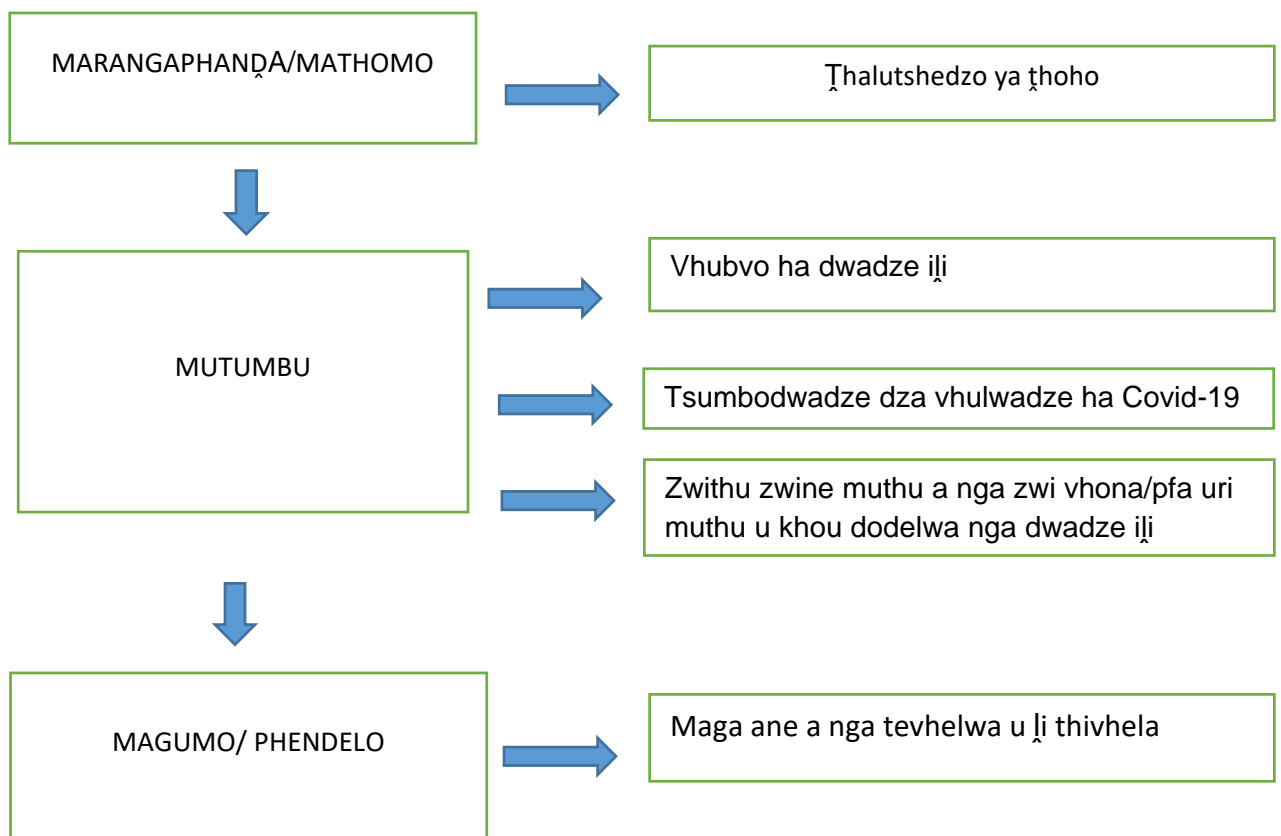
Figara dza muambo dzi nga shumiswa nga ndila ya mvelo.

Vhagudi kanzhi vha tea u vha na tshenzhemo na tshoho.

TSUMBO YA MAANEA A MBULETSHEDZO

Tshoho: Covid-19

TSUMBO YA MAPA WA MUHUMBULO

Covid-19

U bva tshe shango la sikwa ho no vha na malwadze manzhi e a tambudza na u vhulaha zwigidi na zwigidi zwa vhatu. Ho no di vha na malwadze a fanaho na a thomba, lufhia, tshikwaikwai, kholera na manwe manzhi e a ri u wa shangoni ha vha na zwililo na u shenganya mano sa leli la covid-19.

Dwadze la Covid-19 li pfala lo simuwa kha shango la China doroboni ya Wuhan. Vhunzhi ha vhatu ro zwi dzhia uri kha la muno a li nga tutuwi vhunga ri kule na shango la China, zwino kheli lo ambarela shango lothe sa lukole.

Dwadze ili la tshivundo tshi no nga sa o thavhelwaho musangwe, li da sa mbava ya vhusiku. Wa vhuya wa pfa thoho i tshi rema, u sokou neta, u kundelwa u fema na zwiñwe zwi tutshelanaho na zwenezwo, u mbo di zwi divha uri hu na khonadzeo ya uri u na mueni-muvhulahi vhunga hu si na ane a takalela u lwala kana u vha thama ya lufu. Ri tea u divha uri ri fanela u ita zwifhio u thivhela heli dwadze. Kha ri tambe zwanda nga tshisibe tshifhinga tshothe, ri sie tshikhala tsho linganelaho u bva kha muthu a re tsini na riñe. Ri songo sokou fara-fara ningo, maño na mulomo. Kha ri tambe zwanda nga tshiludi-tila tshitshili [sanitizer], ri dzulele u ambara tshikelekete arali ri tshi toda u tshilela vha ri funaho.

Dwadze heli tshivundo tshalo tsho pfala hothe, vhatu vho fhelelwa nga mishumo, vhañwe vho xeelwa nga mashaka, ikonomi ya shango yo hotefhala lu sa vhudziswi, mbuelo ya mabindu manzhi ndi vhumbale-mbale. Hone-vho u da halo ho vhuisa lufuno lwo xelaho lwa u shumisana na mavhuthu a lino shango. Naa kani kha riñe Ma-Afrika ndi yone ndila ya uri vhurerele hashu vhu dzhielwe ntha? Ndi amba ngauri u aravhela ho vhuya.

Vhatu kha ri funane, ri tevhele maga a u thivhela na u shumisana ri tshi itela u fhenya heli guru lo semaho maño ane naho wa semana wa sa vha muthetshelesi na mutevhedzi li a u dzhongonedza.

2.3. Maanea a u taata

Kha maanea a u taata muñwali u na kuvhonele kwo khetheaho nahone u taata a tshi itela u imelela kana u tikedza vhuimo hawe. Kuvhonele kwa muñwali ku fanela u vha khagala kha mushumo wothe. Aya ndi maanea ane a dzhia sia ane khao muñwali a lingedza u tendisa muvhali u kovhekana nae kuvhonele kwawe kana u vhona zwithu nga ito lawe. Kha maanea aya, muñwali u taata a tshi ima na, kana a tshi hanedza likumedzwa ilo lo newaho. Muñwali u nwala a tshi tikedza vhuimo na kuvhonele kwawe, lune u ditsireledza hawe a hu shanduki nahone zwi tea u imelelwa zwavhudi nga ndila ya u dzhia sia. Muñwali u tikedza vhukuma fhungo line a khou toda li tshi tendiwa. Muñwali u sumbedza vhukhwine ha fhungo line a khou li imelela. Kha magumo muñwali u tea u sumbedza sia le a imelela lone na tshiitisi.

Tsumbo dza thoho dza maanea a lushaka ulu.

1. U didzhiela ntha na u dikukumusa ndi tshone tshivhangi tsha dziphambano kha vhaswa. Taatani.
2. Zwo tea uri vhatu vhothe vha haelwe sibatela u itela u thivhela tshitshili tsha Covid 19. Taatani.
3. U shanduka ha nzulele ya mupo ndi tshone tshivhangi tshihulwane tsha malwadze. Taatani.
4. Vhabebi vha tea u nea thikhedzo vhana vhavho mahayani saizwi nyimele ntswa i sa tendi vhana vha tshi ya tshikoloni duvha linwe na linwe. Taatani.

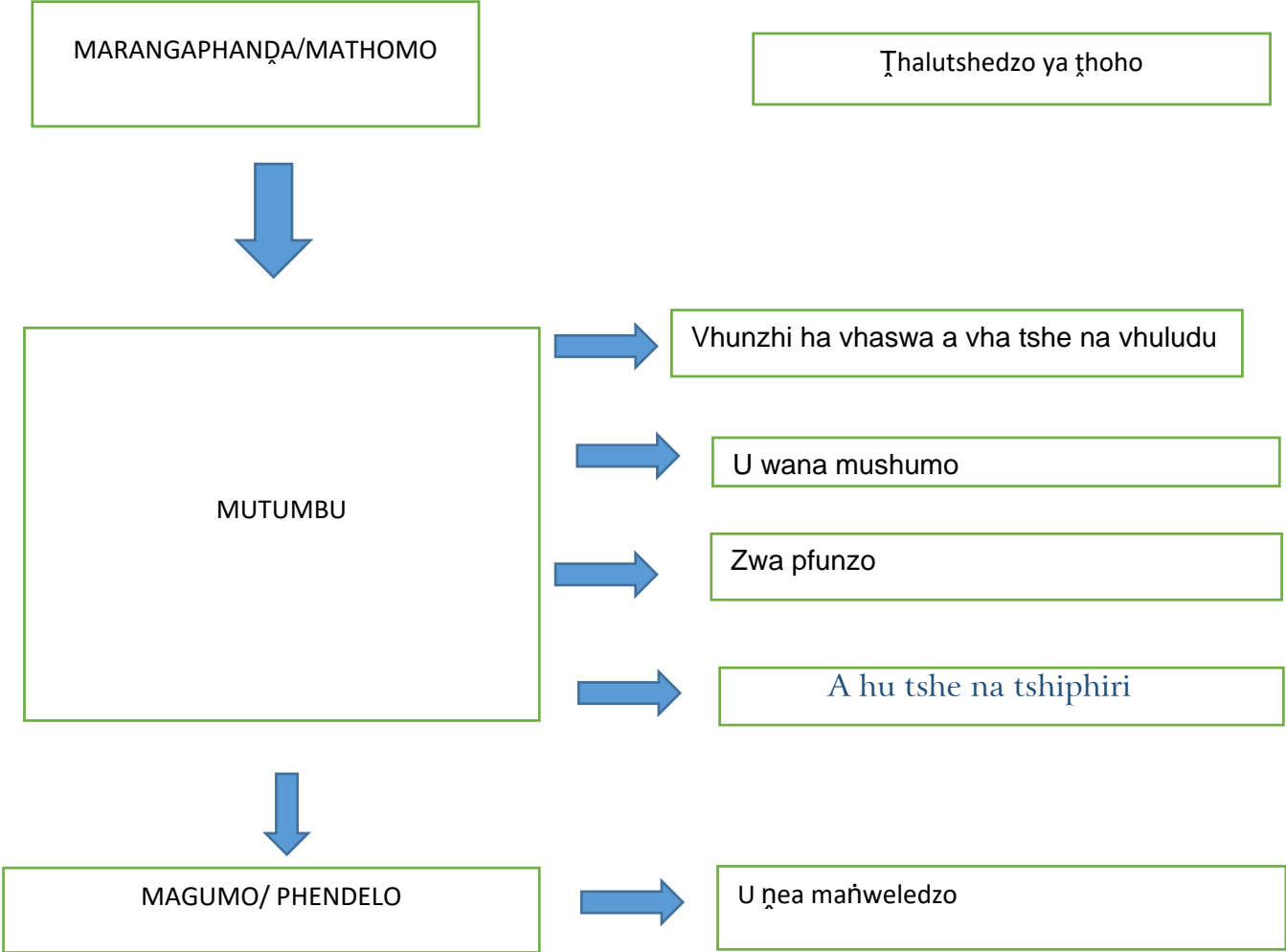
5. Muvhuso u tea u nea vhagudi vhothe zwishumiswa zwa thekhinolodzhi u itela uri vha kone u swikelela ngudo dzavho dza pfunzo. Taṭani.

Musi ni tshi ṅwala maanea a u taṭa ni dzhiele nzhele zwi tevhelaho:

- **Thomani** maanea aṅu nga u amba kuvhonele kwaṅu kwa ṭhoho nga ṅdila ya inwi muṅe nahone ya maanda.
- **Ṇeani** vhuṭanzi ha u diimelela ho vhalaho u tikedza muhumbulo waṅu.
- **Muṅwali** u sedzesa kha mbuno dzi imaho na ṭhoho na dzine dza i hanedza.
- **Zwishumiswa** zwo fhambanaho zwa u kokodza na thekheniki dza u kwengweledza dzi tea u shumiswa.
- **Luambo** lu shumiswaho lu na u nyanyuwa nahone lu nga nyanyula fhedzi a lu tei u vha lwa vhuhali. Magumo a tea u vha fhungo lo khwaṭhaho, ṽi re khagala nahone ṽi tendiseaho ṽi sumbedzaho kuvhonele kwa muṅwali.

TSUMBO YA MAANEA A U TATA KHANI

TSUMBO YA MAPA WA MUHUMBULO

Thelevishini ndi yone i tutuwedzaho mikhwa mivhi kha vhaswa

Vhunzhi ha vhaswa vha takalela vhabebi vhane vha nga litsha u vha rengela zwothe, fhedzi vha vha rengela thelevishini Hezwi zwi itwa ngauri thelevishini ndi yone tshiko tsha u thatha vhuludu khavho. Thelevishini i vha thusa nga u vhona vhaambi na mizika yavho, mitambo na vhatambi vhayo vha maimo, zwi vha dzanga li no ita uri vha pfe vhuludu khavho hu zwithu zwo vhulungwaho mavhidani.

Hu na vhaswa vhanzhi vhane namusi vha khou kapa mapfura nga lebula ngauri vha vho shuma. Mishumo yeneyi ndi ye vha i wana kana u i vhona i tshi khou kunguwedzwa kha thelevishini. Izwi zwi mbo ita uri thelevishini khavho i vho vha dzhendedzi la u vha isa zwivhuyani.

Vhunzhi ha vhaswa vha tangana na mitsiko na thaidzo dzo fhambanaho dzine dziuwe dzi toda na u vha ruma lufuni. Mbekanyamushumo dza zwa vhurereli dzi sumbedzwaho kha thelevishini, dzi a vha rindidza na u vha tika, vha laa thambo ye vha vha vho humbula u dinembeledza ngayo, vha shanduka vhadinda vha Musiki.

Vhaswa vhanzhi vha kundelwa u dalela mashango o fhambanaho ngauri a lu tanganyi mavhudzi. Thelevishini i vha yone thandululo ngauri mafhungo a shango lothe i vha hwalela vho dzula, ya vha disela midini yavho na lwendo vha songo vhuya vha tanga.

Vhunzhi ha vhagudiswa vha pfala vho takadza vhadededzi, vhabebi na vhalangi vha zwikolo hu tshi katelwa na muhasho nge vha phasesa lwa mathakheni. U tshi vhudzisesa u pfa vha tshi kho da yone thelevishini nge ya vha yone mugudisi wavho a sa divhi holodei.

Vhathu vha hashu, thelevishini a yo ngo khakhea fhethu, hu nga tou khakha muthu a si khou i shumisaho zwone, arali vha I shumisa nga ngona, vha do vhona dembe vhutshiloni havho.

2.4. MAANE A DISIKHESIVI/U TATA HO LINGANYISWAHO

Maanea a disikhesivi ha dzhii sia nahone a na ndivho ya u nea kuvhonele kwo linganelanaho kha masia othe a u tatisana. Muñwali u dzhiela ntha zwiteñwa zwo fhambanaho zwa thoho ine ha khou haseledzwa ngayo, a nekedza mavhonele o fhambanaho a sa dzhii sia. Muñwali a nga swika kha mawanwa magumoni a maanea fhedzi u imelela na u sathula zwi tea u vha na ndinganelo nahone zwa senguluswa lu re khagala vhukatini ha maanea. Afha muñwali u tata u lingana nga mihumbulo mivhili yo nekedzwaho. Muñwali u ñwala a tshi tenda na u hanedza tshithu. Muñwali u ñwala a tshi sedzulusa masia othe a u tata. Muñwali u ñwala a sa dzhii sia, fhedzi anga sumbedza vhu dipfi hawe. Muñwali a nga shumisa luambo lu nyanyulaho, fhedzi u tata havhudi ndi hune ha vha na mbuno dzo dziaho. Muñwali u fanela u sumbedza magumo a tanaho masia othe vhuvhili hao.

TSUMBO YA MAANEA A DISIKHESIVI / U HASELEDZA

TSUMBO YA MAPA WA MUHUMBULO

MATHOMO

U amba zwiṭuku nga ha ṭhoho

u Ḑisa maḐi vhathuni na kha mupo

U shayeya ha mvula na masiandaitwa

MUTUMBU

Thuso kha vhalimi na ikonomi

Khedu dzi diswaho nga u shaeya ha mvula

U nakisa shango na thuso kha vhalimi0- vhafuwi

U nesa ha mvula zwi ṅea khaedu

MAGUMO/ PHENDELO

Mathomo

Tsumbo dza ṭhoho dza maanea a ulu lushaka.

1. Vhuḁi na vhuḁhi ha u funza nga u shumisa zwileludzi zwa vhudavhidzani.
2. Mvula ndi ngwana wa lila wa shaya wa lila.
3. Goloi ndi tshinakela vhavhoni tshi sa shaei muḁini.
4. Vhuḁi na vhuḁhi ho ḁiswaho nga nyiledzo dza Covid -19.
5. Vhupo he nda hulela khaho ho mphata, ho ntshinya.

Musi ni tshi ḁwala maanea a disikhesivi ni fanela u dzhiela n̄tha zwi tevhelaho:

- Muḁwali u fanela u p̄fesa na u kona u sumbedza masia oḁhe a fhungo la u t̄atisana nga ḁila ya u sa dzhia sia nahone e na ḁivho ya mafhungo.
- U ḁwala hu fanela u vha havhuḁi, ho humbuliwaho zwavhuḁi nahone hu sa dzhii sia.
- Hu fanela u vha na mafhungo o fholaho, u humbulwa na u tikedzwa zwavhuḁi.
- Thounu i tea u vha i nyanyulaho nahone i tshi tendisea hu si na u ḁihudza.
- Muḁwali a nga ḁea tsumbo ya kuvhonele kwawe magumoni a maanea awe, fhedzi hezwi zwi fanela u itwa kha magumo fhedzi.

Mvula ndi ngwana wa lila wa shaya wa lila

Mvula ndi musi lukole lu tshi rithea maḁi a shuluwa a tshi bva tshikhalani. Zwa ralo u wana vhathu, zwifuwo, zwipuka, zwikhokhonono na zwimela zwi tshi pembela zwo hangwa uri yo vha farela dakalo-zwililo. Zwoṭhe mihumbuloni zwo khuba a u ri zwiliwa na maḁi ndi hone zwo wa mpale. Zwenezwi i kati na u na hu mbo thoma u vuwa zwigomelo musi zwi tshi vhona masiandaitwa mavhi ane ya vho ḁisa. Hu tou vha a hu na hazwo ya sa na hu lila na zwikulamalembe. Naho zwivhi zwi hone haho ane a nga sedza mvula nga iṭo ḁa u koḁa thanga.

Madamu a ḁala hu takala na u pembela zwi tshilaho maḁini, zwe dzinndu ro fhaṭelwa ri ḁo wana ha u vhea ṭhoho. Vhathu na mutshatshame wa zwi tshilaho shangoni zwi a khana nga dakalo nga uri zwa humbula uri zwi ḁo wana maḁi na zwiliwa. Maḁi a bvaho madamuni aya a raloha u phaḁaladzwa a tshi ya nga mivhundu na masia o fhambanaho. Ndi heneḁha hune phaiphi dza vho thoma u bva maḁi, lushaka lwa raloha u a shumisa mbilu dzo rula. Ndi heneḁha hune vha ha masipala vha wana zwikhodo na mifhululu, nge vha vho konaha u isa tshumelo vhathuni.

Mvula arali ye ndi bva vhubvo, madamu a a xa, lune vhathu vha kundwa maḁi a u nwa, vha mbo shaya mutakalo wa u tshila ḁo lala. Zwa ralo, shango ḁa oma hu ḁala zwigomelo na zwililo na u shenganya maṅo. Mvula ndi ya ndeme, ngoho iyi ndo i vhona nga khaladzi. Madamu a xa nge mvula i si ne, vhathu, zwifuwo, zwi tshilaho maḁini, phukha na zwiṅwe zwi a onda zwa fhedza nga u fa.

Mvula ya vhuya ye tho, masimuni u wana ho dalafhala, zwiliṅwa hu hone zwi tshi tou titima nge zwa wana maḁi. Vhalimi u vhona zwi tshi rali mbilu dza ḁala dakalo, nge ya ḁisa fulufhelo ḁa uri khaṅo i ḁo vha mbuya, tshifheḁho tsha ralo u vhuya na mphwe dzatsho. Muthu muṅwe na muṅwe u a takutshedza a livha tsimuni a tshi shavha u fhirwa nga dzima. Murongwe u lilwa nga vhoṭhe vha sa tendiho u dzula nga ṅala. Mafhungo a ndimo a takula na ikonomi ya shango vhunga afha hu hone kha mveledziso.

Mvula i sa na, gomelelo ḁi mbo ḁi ri a thi tanwi. Masimuni hu mbo ralo u duba buse, vhalimi vha otsha ḁula. Zwiliṅwa na zwimela zwi a puta nga u shaya mvula. Zwifuwo zwi a onda, zwa fhedza nga u fa. Izwi zwi siela vhafuwi na vhalimi tshinyalelo i si na vhukono.

Pfulo na yone i ṭoḁa maḁi. Mvula ya na shango ḁi a naka na u dalafhala. Miri i a ṭuma lurere ngeno hatsi na hone vhu tshi mela. Zwimela zwi tshi ralo u fhufhuma nga dakalo, zwifuwo, phukha na zwikhokhonono zwi a wana zwiliwa, ha vhuya ḁia ḁa ha maladze ḁi sa ladzi ṅwana na ṅala. Zwi ḁo ri u nona wa wana zwi tshi tou penya thovhela.

Naho zwo ralo, ri tshi khou vhona zwivhuya zwa mvula, huṅwe i vha na masiandaitwa

a nga ho u khauwa ha dziburoho. Vhunzhi ha vhatu vha fhedza vho tanga na khombo dzi si na vhukono, ngeno vhañwe vha tshi xeelwa nga vhutshilo. Vhuendi na hone hu a kwamea lune zwa khakhisa vhudavhidzani, vhukwamani na ikonomi ya shango.

Ndu na dzone dzi a wa, vhatu vha vho shaya ha u vhea thoho. Ndi henefha hune zwikolo na dzikereke zwa vho shanduka mahaya a vho tshinyalelwaho nga u wa ha dzinndu dzavho. U wa ha dzinndu zwi mbo disa tshinyalelo ya u pwashetshelwa nga thundu yavho. Naho muvhuso u tshi longa tshanda kha u nea thikhedzo kha vho tshinyalelwaho, hu vha na u humela murahu lu tungufhadzaho. Huñwe hu gwea lune ha sala hu si tshe na hune ha nga fhaña hone dzinndu hafhu. Vhupo uho kanzhi hu shanduka u vha miedzi mihulu.

Gole la tou nzwinzwimala ndadzi na dzone dzi a diña maandā. ndi henefha hune vhatu vhañwe vha rwiwa nga ndadzi vha ri sia huñwe ha tou swa dzinndu na thundu i re ngomu. Dziphenyo na mibvumo zwa thoma vhatu vha mbo di dzhenwa nga mitetemelo ine ya vha vhangela malwadze, vhañwe vha ita na u ri sia.

Ngoho iyi ndo i vhona ya uri, mvula ndi ngwana wa lila wa shaya wa lila. Yo farela vhatu zwivhuya zwizhi naho nga thungo i tshi disa thaidzo vhatuni na kha zwifuwo. Ndu dzi a wa, bada dza thukhuwa, vhatu vha kumbiwa na u rwiwa nga ndadzi. Masimuni i disa khaño mbuya, zwifuwo zwa takala, ikonomi ya shango ya aluwa, na lushaka lwa wana mañi nga vhuđalo.

3.1.5. Maanea a khumbudzo kana a u vhuisa muhumbulo

Kha maanea a khumbudzo kana u vhuisa muhumbulo muñwali u elekanya muhumbulo a vhea vhuđipi na u nyanyuwa hawe. Muñwali u vhuisa muhumbulo nga zwo bvelelaho murahu. Muñwali u ñekedza mahumbulwa na muhumbulo nga ha thoho, hu si na u taña kana u imelela tshithu. Muñwali u vhekanya mihumbulo nga ndila ine ya kunga kana u tuñula dzangalelo. Muñwali u ñekedza kuvhonele, mihumbulo, thalukanyo na vhuđipi nga ha thoho ine a khou ñwala ngayo, zwihulu ine a pfa e na vhukwamani nayo. Muñwali u fanela u shumisa mihumbulo ine ya mu kwama hu si na u dzhia sia. Muñwali a nga di bvedza maanea a vhuñali, kana a dzhia muhumbulo wo khwañhaho nga ha zwe zwa mu kwama. Muñwali ha tei u vhea magumo awe khagala.

Tsumbo dza thoho dza maanea a ulu lushaka.

1. Namusi ndi khou la mutodzi u shamani nge nda konyolela matanda ndevheni.
2. Musi ndi tshi vhona hoyu modoro.....
3. Ikonomi ya vhañura vhashu i re fhasi i ita uri ndi humbule zwine zwa nga itea kha ikonomi ya shango lashu.
4. U lovha ha vhatu nga vhuñzhi nga Covid- 19 zwo nkumbudza kulovhele kwa makhulu wanga.
5. Zwithu zwine nda tea u zwi swikelela musi ndi tshi swika phensheneni.

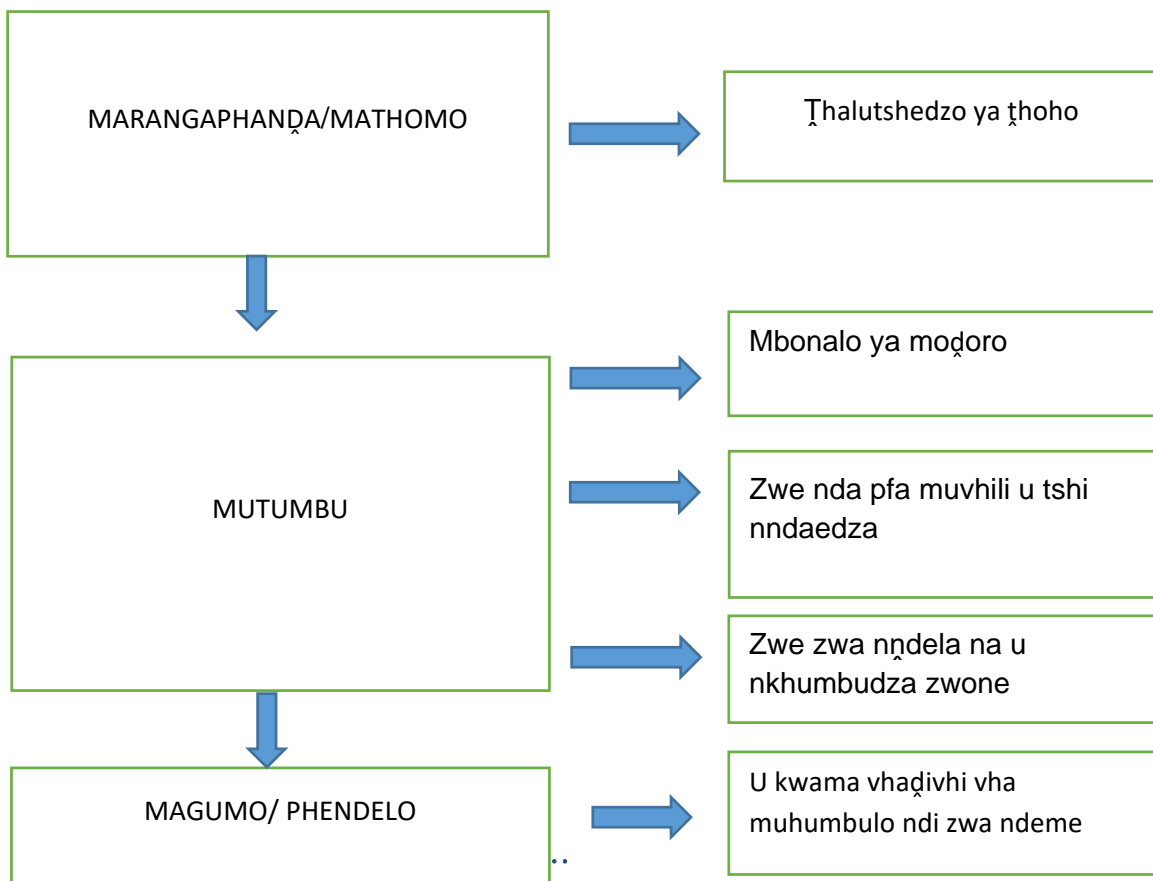
Musi ni tshi n̄wala maanea a khumbudzo ni fanela u dzhiela n̄tha zwi tevhelaho:

- Maanea a khumbudzo a dzhia sia.
- Vhuḍipfi na u nyanyuwa zwi tamba tshipiḍa tshihulwane.
- Tshipiḍa tshi vhone tsha maanea tshi nga vha tsha u ḵalusa.
- Ṭhaluso idzi dzi fanela u vha khagala nahone dza livhiswa kha u sikulula mihumbulo kana vhuḍipfi ha muḵwali kha muvhali.
- Mihumbulo/ngelekanyo/vhuḍipfi zwine zwa bviswa zwi fanela u dzumbulula u fulufhedzea na u dzhenelela ha ene muḵe.

TSUMBO YA MAANEA A U VHUISA MUHUMBULO

Musi ndi tshi vhona hoyu moḍoro.....

TSUMBO YA MAPA WA MUHUMBUL

Tshiḵaka tshe wa vhona n̄owa, u ḍi ri i tshe ngomu. Vhutshilo hanga na n̄amusi muḍifho ndi ḍo u pfa nga munukho. Vhaḵwe vha tou tshimbila nga vhoḵhe, n̄e ndi tou tshimbizwa, tshiphiri vhutshiloni thi tshe na.

Malume anga ndi mushumi wa biko, nahone vha shuma mushumo u no holela. Namusi khevha vho da u ntsumbedza modoro wavho muswa wa Mercedes-Benz, mutswuku, lunako lwawo na u penya hu no nga dzinga li dvhani. Kha nne wo mmbaisa ndo tea u takala, malume vha mangala musi vha tshi vhona ndi tshi kotamela fhasi, zwikamba zwa rotha.

Muvhili wanga ndo pfa malofha a tshi shavha, biko la bva. Ndo tama na u tavha mukosi, musi ndi tshi humbula vhuṭungu he nda pfa dvhha nde nda thulwa nga goloi. Dvhha ilo ndi musi ndi tshi khou bva u tangedza mvelelo dzanga dza gireidi ya vhufumi-mbili, ye nda vha ndo phasa nga naledzi kha thero dzothe. Modoro uyo wo vha wo tou kokotolo na we wa nthula.

Dvhha ilo ndo vha ndo takala vhukuma musi dziradioni hu tshi bvuma langa dzina uri ndo tou rwa nda bubudza Venda lothe kha mvelelo dza murole wa vhufumi-mbili. Dziyunesithi dzo vha dzo no fhedza u mmbanga, fhedzi zwino zwi ngafhi. Ndo fhedza minwaha mivhili yothe ndi sibatela. Ndi fhana a thi tsha kona u tshimbila nga ndothe, tshikoloni tho ngo tsha ya, zwanḁa a zwi tsha kona u shuma, ndo huvhala na mutodo, maḁo ha tsha vhonele kule. Ndi tshi vhona hoyu modoro u nkhubudza dvhha le nda thulwa ngalo.

Ndi tama u tutuwedza vhathu uri arali ra tangana na zwi ri vhavhaho, kha ri ye kha vhadivhi vha mihumbulo, ra sa ralo ri do fa lunzhi-lunzhi dvhha lalwo li tshe kule.

3. Maanea a tsenguluso ya zwifanyiso

Munwali u fanela u nwala hu na vhuṭumani hu re khagala vhukati ha maanea na tshifanyiso tshe a nanga tshone. Munwali u fanela u sumbedza u nyanyuwa, u vhangulea ha zwipfi na kuvhonele kwawe. Munwali henefha ndi hune a nga nwala maanea awe a tshi tevhele tshakha dzo fhambanaho dza maanea sa nganetshelo, mbuletshedzo, u taṁa, u haseledza na u vhuisa muhumbulo. Munwali ndi hune a nwala maanea awe a tshi khou tokonywa nga zwine tshifanyiso tsha mu disela muhumbuloni wawe. Munwali u disendeka kha tshifanyiso tshe a dinangela tshone. Munwali u tea disikela thoho nga tshifanyiso tshe a nanga. Afha hu nga da mihumbulo minzhi yo fhambanaho nga tshifanyiso tshe a nanga, a si omelele kha sia lithihi.

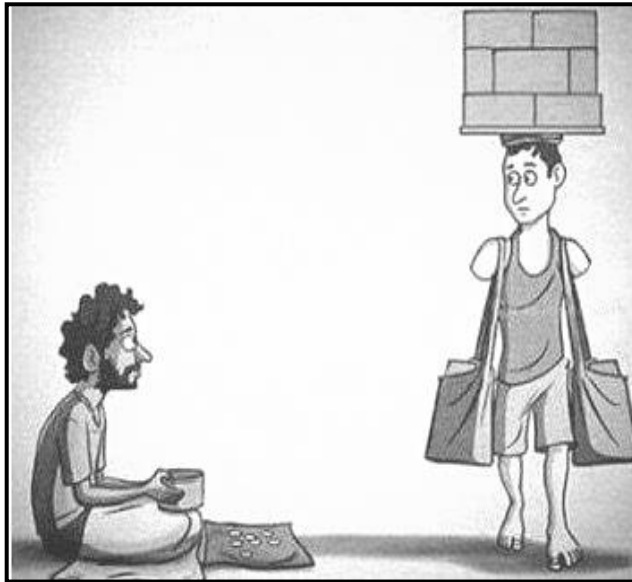
MBUDZISO DZA ZWIFANYISO

Zwifanyiso izwi zwi nga tokonya kana zwa vusa zwipfi zwanu kana zwa dzikusa kuvhonele kwanu kwa zwithu. Inwi dinangeleni tshifanyiso ni kone u nwala maanea, tenda na nombora mbudziyo ye na nanga. Nga zwifanyiso izwo ni nga disikela thoho na nwala maanea ni tshi tevhedza lushaka luṁwe na luṁwe lwo bulwaho afho. Hu tea u vha na vhuṭumani vhu re khagala vhukati ha maanea anu na tshifanyiso tshe na nanga.

3.1

3.2

3.3

[ZWI BVA KHA INTHANETHE]

3.4

TSHIVHUMBEO TSHA MAANEA

Maanea a tea u vha na marangaphanda, mutumbu na magumo. Tshivhalo tsha phara tsho sumbedzwaho kha mapa wa muhumbulo tshi fanea u lingana na tshivhalo tsha phara dze na n̄wala kha maanea ānu.

Marangaphanda/Mathomo

Marangaphanda ndi phara ya u thoma mathomoni. Mathomo a tea u kokodza dzangalelo la muvhali nahone hu shumiswe luambo lu gobolaho. Kha mathomo a ri sokou thoma na mafhungo, ri fanela u nea ludungela nga ha zwine maanea a do amba nga hazwo. Muvhali u fanela u pfa sia le muñwali a dzhia. Mathomo a fanela u kunga nahone ho ngo fanela u lapfesa.

Mutumbu

Mutumbu ndi tshone tshipida tshilapfusa tsha maanea. Mutumbu u vhumbwa nga dziphara dzine phara inwe na inwe ya vha yo faredza muhumbulo wayo, wone wo vhumbwa nga dziphara. Thandavhudzo i divhonadza nga mafhungo o fhelelaho a khwathisedzaho muhumbulo wa phara yeneyo. Musi muhumbulo wa phara iyo wo guma, hu tea u pfukwa mutala ha konaha u ya kha inwe phara yo faredzaho muhumbulo wayo. Hu fanela u vha na ndunzhendunzhe yavhuḁi kha dziphara. Hezwi zwi a konwa na nga u shumisa maṅanganyi sa ngauralo, nga zwenezwo, saizwi na zwiñwe. A si zwavhuḁi u shumisa lushaka luthihi lwa mafhungotswititi. Hu fanela u shuma-vho mafhungombumbano na mafhungotserekano. Muñwali u tea u tevhelela zwe a sumbedza kha mapa wa muhumbulo. Mbuno dzoṅhe dzine dza n̄walwa kha dziphara dzi tea u tikedza ṅhoho ya maanea.

Magumo

Iyi ndi phara ya u fhedza ya maanea ine ya swolodela mihumbulo yoṅhe. Muñwali u nea manweledzo a zwe a bula kha mutumbu, kana a nea vhuḁipfi hawe nga ha ṅhoho. Muvhali u fanela u zwi pfa uri mafhungo a khou vhiniwa. Hu nga ḁi shumiswa maipfi a ngaho: Ndi tshi khunyeledza, ndi vhina nga u ri na mañwe.

MAITELE A U N̄WALA

- U pulana
- U ita mvetamveto
- U dovholola
- U dzudzanya
- U vhalulula u itela u khakhulula na
- U nekedza

Zwivhumbeo na milayo ya kushumisele kwa luambo

- Ridzhisiṅara, tshitaila na ipfi
- U nanga maipfi
- U vhumba mafhungo
- U n̄wala pharagirafu.

4. ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI.

MULAEDZA WA NDEME:

Kha zwibveledzwa zwa vhudavhidzani ni lavhelelwa u pulana hu si na u kundelwa. U pulana hune ha itwa ndi u tou n̄wala fhedzi t̄hox̄ea kana zwiṭalusi zwa tshibveledzwa.

Zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwi nga vha phindulo kana zwa vha kuthomele kwa phindulo.

Tsumbo dze dza n̄ewa dza zwibveledzwa zwa vhudavhidzani ndi dza nyambo dzo fhambanaho. Hu na dza Luambo lwa Hayani. Ha vha na dza Luambo lwa u Engedzedza na lwa u Thoma. Dziñwevho dza ḡi vha dza Luambo lwa u Engedzedza lwa Vhuvhili. Dziñwe dzo n̄ewa ho sedzwa gireidi ya luambo

Vhulapfu ha zwibveledzwa vhu tea u vha maipfi a tevhelaho:

Tshivenda LH 180-200 maipfi

Tshivenda LeT 120-150 maipfi

Tshivenda LeV 80-100 maipfi

4.1. VHURIFHI VHU SI HA FOMAḶA

- Vhurifhi vhu si ha fomaḶa ndi vhurifhi vhune ha n̄walelwa muthu wa shaka kana muthu ane wa mu ḡivha, naho arali muthu a tshi khou n̄walela khonani vhurifhi ha hone vhu nga si tou fana na musi muthu a tshi khou n̄walela muthu muhulwane ro sedza vhuimo hawe. Afha fhasi ri ḡo n̄ea tsumbo ya vhurifhi vhu si ha fomaḶa.
- Dzhielani nzhele zwivhumbeo zwo teaho zwa vhurifhi vhu si ha fomala
- Shumisani thounu na redzhisit̄ara yo teaho vhurifhi ha khonani kana ha tshishaka

Tshivhumbeo tsha vhurifhi vhu si ha tshiofisi/vhu si ha fomala

- Ḷiresi nthihi ya muñwali kha tshanda tshauḶa
- Ḷiresi i tea u n̄walwa nga vhuḡalo
- Datumu i tea u n̄walwa nga vhuḡalo
- Zwiga zwa u vhala a zwi shumiswi mafheloni a mitaladzi ya ḡiresi, theshano na magumo
- Theshano i si ya fomala i tea u vhone, tsumbo Makhadzi wanga Vho-Takalani
- Marangaphanda a n̄ea muvhali ludungela lwa mafhungo
- Mutumbu ndi wone tshidziki tsha mafhungo

- Pharagirafu dzi tea u lunzhedzana
- Shumisani luambo lwo teaho
- Phendelo ndi hune muñwali a onesana na muñwalelwa
- Muñwali u ñwala dzina lawe fhedzi kha magumo

TSUMBO DZA MARIFHI A SI A FOMALA

Mahoḷa musī ni kha Gireidi ya 11 ho mbo ḡi vha na tshiwo tsha tsha ambarela lifhasi loṭhe tsha dwadze la Corona Virus. Tshiwo itsho tsho vhangā tshinyalelo khulu lwe ha fhedza ho lovha vhathu vhanzhi ngeno vhañwe vho tou fhelelwa nga mishumo. Vhabebi vhañu vho vha vhañwe vhe vha fhelelwa nga mushumo, hone ho tou thusa khotsimunene wañu nga u ni thusa nga masheleni a u ni isa tshikoloni. Vha ñwaleleni vhurifhi ni tshi livhuwa thuso ye vha ni ñea yone.

1459 A Tshiawelo
P.O Tshiawelo
2018

6 Thangule 2029

Khotsimunene wanga Vho-Musinyali

Ndi khou vha ñwalela luñwalo ulwu mbilu yanga i tshi tou tshina nga dakalo. Khotsimunene, ngoho ndi ri a vha ntshileli kha zwe vha nnyita muthu. Namusi ndi tshi khou amba ndi kha gireidi ya 12 nga nthani ha thuso yavho. Masheleni e vha nthusa ngao musu vhabebi vhang vho fhelelwa nga mushumo o ita uri ndi ñiwane ndo bvelela. Ndo livhuwa thuso yavho.

Ndi kha ñi humbula nga ñuvha le vha swika nga lo mudini wa hashu hu hone ndo hanganea, ndi sa ñivhi uri ndi fare mini ndi litshe mini. Vho ri vha tshi vhudza vhabebi vhang uri vha ño nthusa nga masheleni a u nnyisa tshikoloni, nda pfa u nga na zwino ndi khole. Ndo ri u fhufha nda nga ndi sa ñazwa makole nga dakalo. Ngoho ndi mashudu u vha na khotsimunene a no nga vhone. Ndi a vha fhulufhedzisa uri na ñañwaha a thi nga vha shonisi, ndi ño vhalesa uri ndi phase.

Vha lumelise mmane na murathu wanga Ntakadzeni. Ndi ño ña nda vha vhona ndi tshi fhedza u ñwala mulingo.

Ndi ñe ñwana wa mukomana wavho.

Vhutshivha

P.O. Box 3298
Thohoyandou
0950

22 Thafamuhwe 2029

Khonani yanga Avhavhudzani

Ni a divha ndo ri u pfa mafhungo aṅu nda tou ri ndi swika lini hayani nda ni n̄walela luṅwalo ulwu. Khonani, ngoho no ntakadza. Shango loṅthe na dziradio dzi amba inwi. Hu si yone Phalaphala FM. Ro pfa u pfi no vhone na kha SABC 2. A hu kundwe na vhahuluhulu no no vha vhone.

Ndi khou ṅaṅa u difhelwa nga u vha khonani yaṅu. Mishumo yaṅu ndi mihulu. Ndi zwavhuḍi u khunyeledza miṅwe ya mirero hafha ri tshi khou tshila. Inwi no zwi ita zwa u sumbedza uri ‘maṅa a mutukana a si vhumatshelo hawe’

Ni kha ḍi vhuya na zwi humbula? Hezwiḷa vuḷaimatshini i tshi khou fhira ri tshi khou tamba ra litsha zwoṅthe ra thoma u i imbelela, ‘ṅharabuḷei! ṅharabuḷei!’. Zwino inwi ni vho tou i reila. Zwi ṅea fulufhelo hezwi. Nga hezwi zwoṅthe khonani yanga ṅe ndi khou lingedza u amba uri, ‘mufhululu’.

Vhoṅthe vhane vha ni divha vha wana ṅhuṅhuwedzo nga zwe na swikelela. Ndi vhanzhi vhane vha tama u vha zwine na vha zwone. Ndi ni tamela mashudu kha mushumo waṅu.

Yaṅu khonani
Divhaene

VHURIFHI HA FOMALA

THODEA DZA VHURIFHI HA FOMALA

- **Ḑiresi** dzi tea u vha mbili: ya muḥwali na ya hune vhurifhi ha khou ya hone.
- **Datumu** i tea u ḥwalwa nga vhuḑalo kha ḑiresi ya u thoma
- **Ḑiresi ya vhuvhili** i tea u thoma nga mufari wa tshiimo sa Mulanguli, Muḥwaleli n.z.
- Ni ḥwala **ḑhoho ya mafhungo**, na mbo ḑi ḥwala zwine na khou ḑoḑa zwone ni sa monamoni.
- **Zwiga zwa u vhalala a zwi shumiswi**
- **Theshano**: Ni ḥwala Aa/Ndaa
- **ḑhoho** ya mafhungo: I tea u ḥwalwa nga madanzi hu u itela uri vhaḥwalelwa vha ḑavhanye u ḑivha mulaedza. Arali ḑhoho i songo ḥwalwa nga madanzi, kha i tou talelwa.
- **Mutumbu**: Luambo lu shumiswaho lu tea u anḑana na tshiimiswa tshine tsha khou ḥwalelwa.
- Mafhungo kha ḥwalwe nga vhuḑalo u itela uri vhaḥwalelwa vha pfesese mulaedza.
- Nyonesano/phendelo
- Ni ḥwala: Wavho a fhulufhedzeaho
- Ni tshi fhedza ni tea u ḥwala dzina na tshifani ngauri a vha ni ḑivhi.
- **Muḥwali u tea u saina**. Madzina awe a ḥwalwa nga fhasi ha tsaino.
- **Zwiga zwa u vhalala a zwi longelwi**.

TSUMBO YA VHURIFHI HA FOMALA

84 Joan Street
Mulberton
2091
6 Thafamuhwe 2029

Vho-Minidzhere
Spar Supermarket
02 Columbine Road
Mondeor
2020
Aa

LUVHUNGU LWO WANALAHO KHA MUGAYO

Ndi vha divhadza uri nga la 02 Luhuhi ndo da nda renga mugayo wa Iwisa wa 5KG afho Supermarket yavho. Musi ndi tshi swika hayani nda vula phakhethe iyo saizwi ndo vha ndi tshi khou bika, nda wana nga ntha ho dala lubuvhi na mbungu tswuku na tshena dzi tshi khou tshimbila ngomu hawo.

Ndi muñwe wa vharengi vha fhulufhedzeaho lwa miñwaha i fhiraho fumi hafho kha Supermarket yavho. A thi takaleli u vhona vhengele lavho li tshi wa nga nthani ha u rengisa zwithu zwa kale nahone zwo sinaho. Ndi hambela uri vha sedzuluse phakhethe dzothe dzo salaho afho vhuralani dzo fhirelwaho nga tshifhinga vha dzi late. Izwi zwi do vha thusa kha phungo ine ya nga duga sa mulilo arali vhañwe vharengi vha nga tangana na mboni heyi.

Ndi nga livhuwa zwithu arali vha tshi nga ndifhela tshelede yanga murahu, saizwi ndi tshi tea u renga muñwe mugayo. Ndi hambela uri zwo raliho zwi songo tsha dovha zwa itea vhengeleni lavho.

Wavho a fhulufhedzeaho

Julia Nedzharata

4.2 ADZHENDA NA MAAMBIWA A MUṬANGANO

ADZHENDA NA MAAMBIWA A MUṬANGANO /MIMINETSE

ADZHENDA

Adzhenda ndi zwiṭeṅwa zwine zwa ḁo ambiwa nga hazwo muṭanganoni une wa ḁo fariwa. U itela uri muṭangano u tshimbile zwavhuḁi hu si na thaidzo, vhoṭhe vhane vha ḁo vha tshipiḁa kha muṭangano vha tea u wana adzhenda hu tshe na tshifhinga uri vha ḁivhe na u ḁilugisela uyo muṭangano. Vha dzhenelaho muṭangano a vha tei u mangadziwa nga zwine zwa ḁo ambiwa nga hazwo ḁuvha ḁa muṭangano. Adzhenda i tea u katela zwiṭeṅwa zwoṭhe zwine zwa tea u swikelelwa nga murahu ha muṭangano.

Adzhenda ya maimo avhuḁi i tea u katela izwi zwi tevhelaho:

1. U vula
2. U ṭanganedza na ndivho ya muṭangano
3. Vha songo konaho u swika
4. Vha re hone
5. U vhalwa ha maambiwa a muṭangano wo fhiraho
6. U ṭanganedzwa ha maambiwa a muṭangano wo fhiraho
7. Zwi bvaho kha maambiwa a muṭangano wo fhiraho
8. Maambiwa a ḁuvha
 - 8.1. U lenga ha vhagudi u swika tshikoloni
 - 8.2. U dahiwa ha dzimbanzhe tshikoloni nga vhagudi
 - 8.3. U rwiwa ha vhagudi nga ṭhamu nga vhadededzi
 - 8.4. -----.....
9. Aḁa na aḁa
10. ḁuvha ḁa muṭangano u ḁaho
11. U vala.

MAAMBIWA A MUṬANGANO / MINETSE

Maambiwa/Minetse ndi zwe zwa vha zwi tshi khou ambiwa nga hazwo muṭanganoni. Maambiwa a muṭangano a ṅwalwa nga muṅwaleli wa tshiimiswa tshenetsho. Muṅwali wa maambiwa u tea u a ṅwala e kha tshifhinga tsho fhelaho. Maambiwa a muṭangano a tea u angaredza zwi tevhelaho:

1. Ṭhoho
2. Ḑuvha
3. Fhethu
4. Tshifhinga

Vhathu vho ḑaho muṭanganoni vha tea u ṭanganedzwa na u ḑivha ndivho ya muṭangano. Vhathu vhe vha kona u swika muṭanganoni na vho kundelwaho u swika vha tea u sumbedzwa. Maambiwa a muṭangano wo fhiraho na one a tea u vhalwa vhathu vho thetshesela u itela uri arali hu na zwine zwa nga engedzwa kana u fhungudzwa zwi itwe u itela mvelaphanḑa ya tshiimiswa. Kha maambiwa a muṭangano hu ṅwalwa fhedzi mbuno dze dza tendelaniwa khadzo muṭanganoni. A ri ṅwali tshiṅwe na tshiṅwe vhunga ri tshi nga ḑadza na bugu tharu nga mafhungo na si na mushumo. Hu ṅwalwa mbuno dzo hwalaho mihumbulo yo dziaho fhedzi. Maambiwa / minetse a tea u tevhokana u ya nga zwe zwa dubekanisa zwone kha adzhenda.

TSUMBO YA MAAMBIWA A MUṬANGANO

TSUMBO YA MAAMBIWA A MUṬANGANO

MAAMBIWA A MUṬANGANO WA KHORWANA YA MATSHUDENI VHA SEKONDARI YA LUVHENGU

Ḍuvha: 11 Ṭhafamuhwe 2021

Fhethu: Kīlasini ya gireidi 11B

Tshifhinga: 11H00

1. Muṭangano wo vulwa nga thabelo nga Maluṭa Vhutshivha
2. Nḍou Vhushavhelo ane a vha mudzulatshidulo wa khorwana ya vhagudi o ṭanganedza vhathu a dovha a vha ṭalutshedza na ndivho ya muṭangano
3. A huna muraḍo na muthihi wa khorwana we a vha e si ho muṭanganoni
4. Mirado ya khorwana ya vhagudi yo konaho u swika muṭanganoni ndi heyi i tevhelaho

Maluṭa Vhutshivha

Nḍou Vhushavhelo

Shandukani Ṭhalukanyo

Nditsheni Rakungani

Avheani Maine

5. Muñwaleli o vhalala maambiwa a muṭangano wo fhelaho miraḍo yo thetshesela
6. Maambiwa a muṭangano o ṭanganedzwa sa a re one
7. A ho ngo vha na zwiñwe zwo bvaho kha maambiwa ayo o vhalwaho
8. Maambiwa a ḍuvha
 - 8.1. Ho tendelaniwa uri vhagudi vhane vha ḍo lenga u ḍa tshikoloni vha ḍo kombetshedzwa u humela mahayani vha vhuya na vhabebi vhavho. U tshimbidza fhungo ili nga ngona ho pfaniwa uri hu tea u vha na tshumisano vhukati ha khorwana ya matshudeni na ṭhohoyatshikolo khathihi na vhdededzi
 - 8.2. Ho tendelaniwa uri mugudi ane a ḍo wanala a tshi khou daha mbanzhe tshikoloni u ḍo pandelwa tshikoloni. Khorwana yo dovha hafhu ya tendelana u ita muṭangano na ṭhohoyatshikolo u pfesesa nga ha maga ane a tea u tevhelwa

musi n̄wana a saathu u pandelwa tshikoloni arali o wanala a tshi khou daha mbanzhe

8.3. Khorwana yo tendelana uri i ḡo swikisa fhungo kha ḡhohoyatshikolo ḡa uri vhana a vha tsha tea u rwiwa nga ḡhamu samusi zwi si ho mulayoni

9. A ho ngo vha na mañwe mafhungo maswa.

10. Ho pfaniwa uri muḡangano u tevhelaho u ḡo vha nga ḡa 25 Lambamai 2021

11. Muḡangano wo valwa nga thabelo nga Nditsheni Rakungani

Tsaino ya muñwaleli.....

Datumu.....

4.3 LIŊWALOVHUŊE NA VHURIFHI NA FHELEKEDZA

Liŋwalovhuŋe kana kharikhulamu vithae ndi liŋwalo lo dzudzanywaho zwavhuḁi line la dodombedza mafhungo nga ha pfunzo dze muhumbeli wa mushumo a dzi vuledza na tshenzhemo yawe ya mushumo. liŋwalo la u fhelekedza ndi lipfufhi nahone li sumbedza dzangalelo kha mushumo une wa khou humbelwa. Zwithu izwi vhuvhili hazwo a hu na tshine tsha pfi ndi tsha ndeme u fhira tshiŋwe. Musi kharikhulamu vithae i tshi khou sumbedza pfunzo na zwe muhumbeli wa mushumo a zwi swikela, a zwi ambi tshithu arali a songo kona u sumbedza dzangalelo lihulu kha mushumo uyo.

Saizwi liŋwalo la vhuŋe li tshi angaredza divhazwakale ya vhutshilo ha muthu, zwenezwo zwi

amba uri hu fanela

u dzhielwa nzhele zwidodombedzwa zwi tevhelaho:

- Zwidodombedzwa zwothe zwi elanaho na mushumo une wa khou ṭoḁiwa.
- I fanela u vha khagala nahone yo faredza mafhungo a vhukuma fhedzi
- Li tshi dzudzanyiwa hu lavheleswa uri mushumo u khou ṭoḁa zwifhio na zwifhio la kona ha u dzudzanywa.
- Kharikhulamu vithae i fanela u dzudzanyululwa kana ya engedziwa zwi tshi ya nga mushumo une wa khou ṭoḁiwa.
- Hafha hu lavheleswa mushumo wonoyo na zwidodombedzwa zwawo.

4.4.1 Tsumbo ya Liṅwalovhuṅe

Zwidodombedzwa zwa vhuṅe

Tshifani:

Muthamaro

Madzina:

Radzilani

Ḑiresi ya vhudzulo:

219 Mukonde Str

ṅiani

0915

Nomboro ya luṅingo:

0788961673

Tshiimo tsha mbingano:

A tho ngo mala

Vhudzulapo:

Afurika Tshipembe

Ḑuvha ḓa mabebo:

1981.01.21

Nomboro ya vhuṅe:

8101215348080

Mbeu:

Tshinnani

Murafho:

Murema

Zwitakalelwa:
milenzhe

U tamba na u ṅalela bola ya

Zwidodombedzwa zwa pfunzo:

Gireidi ya 12

Sekondari:

Gireidi ya 12

Tshikolo:

Gokolwe Sekondari

Ndalukanyo dza nṅha ha maṅiriki:
(2005)

Dipuloma ya vhugudisi

Tshiimiswa:
Education.

Makhado College of

Thero dzo rideliwaho ngadzo:

English na Education

Tshenzhemo ya mushumo:

Muhasho wa pfunzo

Ḑiresi ya mutholi:

Biccard Street

Standard Bank

Building 5th floor

Polokwane 0700

LIŊWALO LA U FHELEKEDZA LIŊWALOVHUŊE

Gombameni School
Private Bag X 870
Vhuawelo
2195

6 Thafhamuhwe 2021

Muhulwane wa Liisela
Tshituli Circuit
P.O. Box 1182
0970

Ndaa

KHUMBELO YA U TOጉA MUSHUMO

Maelana na mushumo we nda vhona wo kungedzelwa kha gurannጉa ya Mirror ya ጉa 26 Luhuhi 2021, ndi khou ita khumbelo ya u thivha tshikhala itsho.

Ndi mudededzi a re na ndalukanyo dzo bulwaho kha khungedzelo iyo na hone ndi mushumi wa biko.

Tshenzhemo yanga, kushumele kwanga na vhuጉikumedzeli hanga kha mushumo vha ጉo zwi vhona kha kharikhulamu vithae yanga.

Ndi nga takala nga maandጉa arali ndi tshi nga vha muጉwe wa vhane vha nga swikela u ita inthaviyu.

Wavho a fhulufhedzeaho

Nthangeni Rendani

4.4 NGANEAVHUTSHILO

Nganeavhutshilo ndi tshibveledzwa tshine tsha vha tshi tshi khou amba nga ha mufu. Nganeavhutshilo I tea u angaredza izwi zwi tevhelaho:

- Madzina a mufu na he mufu a bebelwa hone.
- Madzina a vhabebi vha mufu na one ri tea u a vhudzwa.
- Divhazwakale ya mufu onoyo.
- Pfunzo dze mufu a swikelela.
- He mufu a shuma hone.
- U dzhenelela ha mufu kha mvelaphanda ya tshitshavha.
- Zwiinwe zwe mufu a swikelela kha tshitshavha a tshi kha di tshila.
- Kha ri pfe vho na nga ha muṭa wa mufu na vhe a sia.
- Tshikhodo.

TSUMBO YA NGANEAVHUTSHILO YA MUFU

NGANEAVHUTSHILO YA VHO-SHANDUKANI THALUKANYO

Mufu Vho-Thalukanyo Shandukani vho bebelwa fhaḷa kusini kwa Gogobole nga ḷa 15 Phando 1964. Mufu ndi nwana wa vhuraru kha vhana vhaḷa vha munnawavhane Vho-John Shandukani na mukegulu Vho-Alilali.

Mufu vho thoma pfunzo dzavho dza phuraimari henefha phuraimari ya Phinimini i re henefha Gogobole. Kha phuraimari iyi vho dzhena u swika gireidi ya vhuraru. Mufu vho ḍo pfulutshela Mukondeni he vha dzula na makhadzi wavho Vho Mutshinye. Afha ndi hone he vha ṭhaphudza pfunzo dzavho dza phuraimari nga nṱaha wa 1976.

Mufu vho thoma pfunzo dzavho dza sekondari henefha Mukondeni kha sekondari ya Khangale. Mufu vho ṭhaphudza pfunzo dzavho dza nṱha henefha Khangale. Gireidi 12 yavho vho i phasa nga neledzi kha thero dzoṭhe dza rathi.

U bva afho sekondari ya Khangale mufu vho ḍo balelwa u ya phanda na tshikolo nga mulandu wa vhusiwana he ha vha ho ambarela afha muḍini wa ha Shandukani. Mufu vho ḍo kombetshedzea u shuma zwidinani zwa Vho-Lazarus ḷavhengwa u itela uri vha kone u kuvhanganya masheleni a u bvelaphanda na pfunzo dzavho. Afha zwidinani mufu vho

shuma n̄waha muthihi fhedzi. N̄waha u no tevhela mufu vho ḁo ya kholishini ya Venda College of Education u gudela vhudededzi. Vho shumisa tshelede ye vha kuvhanganya vhe ngei zwidinani u ḁinwalisa. Nga murahu ha miñwaha miraru, mufu vho mbo ḁi khunyeledza pfunzo dzavho dza vhudededzi.

Mufu vho ri u bva kholishini vha mbo ḁi thoma u shuma sa mudededzi sekondari ya Galavhila i no wanala Mukula. Vho shuma minwaha ya sumbe sa mudededzi he vha mbo ḁi aluswa vha vha ḁhohoyatshikolo tshenetshi tsha Galavhila. N̄waha wonoyu we mufu vha aluswa u vha ḁhohoyatshikolo vho mbo ḁi vha vha tshi khou wana digirii yavho ya zwa pfunzo u bva ngei yunivesithi ya South Afrika. Mufu vho shuma sa ḁhohoyatshikolo u swika vha tshi ri sia.

Mufu kha tshitshavha tsha havho vho vha vhe thikho. Vho vha vhe murangaphanda wa siviki muvhunduni wa havho. Vho dzhenelela tshoḁhe kha themamveledziso ya tsimu ya lushaka lwa Gogobole. Ndi vhone vhe vha ita uri shangoni ḁa Gogobole hu vhe na magwedzho. Vho thusa vhana vhaḁanu vha muvhundu wa havho u vha dzhenisa tshikolo. Avho vho thuswaho nga mufu ḁamusu ri tshi khou amba ndi vhathu vho ḁiimisaho vha re na miḁi yavho

Mufu vho ri sia nga murahu ha lufu lwa tshivutshela. Mufu vho ḁo wana khombo ya goloi musi vhe ḁdilani ya u ya u dzhia n̄wana wavho we a vha o tshatshiwa sibadela nga murahu ha musi o rwiwa nga ḁdadzi vhege mbili dzo fhelaho. Mufu vho sia mufumakadzi, vhana vhararu na mme avho Vho-Aḁilali

Eḁelani zwavhuḁi muḁavhatsindi Ramalowa. Musinandevhe a tshi vhona. Wa ha nyavhulungu vhutete vhu lunzhedzwaho nga a re na nzhele, a si na nzhele u ya fhaladza. Vha ha nyankodolela..... Buka ḁa matambo maḁa. Muḁuhulu wa Tshiḁokisi wa Vhatwanamba vha Hatshivhula.

ḁIVHANI NA HEZWI ZWI TEVHELALO ZWINE NA ZWONE ZWI NA
VHUSHAKA NA NGANEAVHUTSHILO YA MUFU:

YULODZHI (EULOGY): Yulodzhi ndi khuliso ine ya itelwa muthu o lovhaho ine i nga vha yo tou n̄walwa kana yo tou ambiwa sa tshipitshi.

THIRIBUTHI / NDUVHO (TRIBUTE): Ndi nduvho i sumbedzaho khuliso kha muthu o lovhaho kana ane a kha ñi tshila. Zwi nga itwa nga ndila ya u ita tshipitshi, u ñetshedza tshifhiwa, pfufho kana u ñetshedza tshumelo.

4.5 MUVHIGO WA FOMALA

Muvhigo ndi mini?

Muvhigo ndi zwine zwa ñwalwa nga murahu ha tzedzuluso ya zwithu zwi takadzaho/zwi sa takadzi na zwine zwi sa khou tshimbilaho zwavhudi/tshiwo. Ndivho khulwane ndi u wana mafhungo na mihumbulo zwine ngazwo zwa nga thusa u tandulula thaidzo i re hone.

Ndi zwifhio zwine zwa tea u dzhielwa ñha musu hu tshi ñwalwa muvhigo?

- Hu fanela u bulwa mbuno dzo wanwaho nga kha tzedzuluso hu si dza muvhigi ene muñe.
- Muvhigo u tea u ñea matshimbidzele na mawanwa zwa tzedzuluso
- U tea u pendela nga themendelo u itela u vula mahothi a zwine zwa nga itwa tshifhinga tshi tevhelaho.
- Luambo lu vhe lwa fomala nahone hu shumiswe likhathi la tshifhinga tsho fhiraho.
- Sa ndila ya u ñivhofha, muvhigi kana vhavhigi vha tea u saina hu u sumbedza uri zwo ñwalwaho vha nga zwi imelela huñwe vha tshi shumisa vhuñanzi he vha wana.

Tshivhumbeo tsha muvhigo

Tshoho

Marangaphanda

Matshimbidzele

Mawanwa

Phendelo

Themendelo

Tsaino ya muvhigi

Tshiimo tsha muvhigi

Datumu

TSUMBO YA MUVHIGO

Tsumbo ya muvhigo

1. Thoho

Ni murangaphanda wa khoro ya vhagudi vha tshikoloni tshine na dzhena khatsho. Ho vha na u sa pfesesana vhukati ha vhabiki zwa vho sia hu tshi kwashekanywa mafasiṭere a hune ha bikelwa hone na u huvhala ha vhabiki ha fhela maḁuvha a tshivhalo hu si khou bikwa zwiḁiwa.

2. Marangaphanda

U ya nga ndaela ya mulanguli wa liisela, u kwashekanywa ha mafasiṭere, u huvhala ha vhabiki na u sa bikwa ha zwiḁiwa zwa vhagudi tshikoloni tsha Masereni ho sedzuluswa.

3. Matshimbidzele

3.1 Ho vhudziswa vhabiki

3.2 Ho vhudziswa vhadededzi/vhagudisi

3.3 Ho vhudziswa vhagudi

3.4 Ho vhudziswa na vhashumi vha ngadeni ya tshikolo

4. Mawanwa

4.1 Vhagudi a vha ṭoḁi u ima nga muduba musi vha tshi fhiwa zwiḁiwa nahone vha tou ṭoḁa u tou ḁiavhela.

4.2 Vhagudi vhane vha vusa pfudzungule ndi vhane vha vha vhe na masheleni ane vha nga kona u ḁirengela zwiḁiwa.

4.3 Vhabiki a vha ambari miṅwadzi ṭhohoni nahone vha tshi ṅea vhagudi zwiḁiwa vha a ongolowa lune vhagudi vha lenga u ya u gudiswa.

4.4 Vhagudi vha vha vho kambwa ngauri vha vha vho shumisa zwidzidzivhadzi zwine vha zwi itela mabungani.

5. Phendelo

5.1 Vhafaramikovhe ya tshino tshikolo vho niwa nga ṭhoni. Zwoṭhe hezwi zwi nga ita uri na kuphasele kwa vhagudi ku tsele fhasi.

6. Themendelo

Vhagudi vha tea u thetshelesa na u ṅea ṭhonifho vhagudisi na vhabiki fhedziha na vhabiki vha tea u ambara nga ṅḁila i ṭanganedzeaho nahone i ṭuṭuwedzaho zwa mutakalo. Hu tea u ṭavhanyedziwa u ṅewa zwiḁiwa vhagudi. Mabungani kha hu vhe na vhalindi vho dzulelaho u hu ṭola nga maanda nga tshifhinga tsha dziphausi. Vhabebi vha songo fha vhana vhavho tshelede i fhiraho mpimo.

Tsaino ya muvhigi na tshiimo tshawe.-----

Datumu-----

4.6 ATHIKILI YA GURANNDĀ/MAGAZINI

ATHIKILI YA GURANNDĀ/MAGAZINI

Ndi tshipiḁa tshi re kha magazini/gurannḁa tshi ambaho nga mafhungo a tḁoho yo khetheaho. Ndivho ya athikili ndi u ḁivhadza kana u mvumvusa lushaka.

ZWIḁALUSI ZWA ATHIKILI YA GURANNDĀ NA YA MAGAZINI

- Gurannḁa na magazini zwi vhalwa nga vhatu vhanzhi vhane vha tḁoḁa mafhungo o kumedzwaho nga ramafhungo nga nḁila yo leluwaho nahone a vhaleaho nga nḁila i leluwaho
- Hu na tshaka dzo fhambanaho dza athikili ya gurannḁa na ya magazini. Dziḁwe dzi ḁea mihumbulo kana nyeletshedzo. Dziḁwe dzi vha dzi tshi kho tou amba mbuno dza vhukuma.
- Dzi ḁekedza mafhungo nga u tou pfufhifhadza nahone o lonzhedzanaho lwa vhudele.
- Izwi zwibveledzwa zwivhili zwi anzela u fhindula mbudziso hedzi dzi tevhelaho:
 - Nnyi?
 - Mini?
 - Ngafhi?
 - Lini?
 - Ndi ngani?
 - Hani?, nz

TSUMBO YA ATHIKILI YA MAGAZINI

TSHITUMBU TSHO WANALAHO MULAMBONI WA LUGAKU

Nga: Luvhenzhelele Lalamani

Mapholisa vho vhiga nga ha tshitumbu tsho wanalaho tsho poswa mulamboni wa Lugaku. Lutendo ndi musi o fhedza maḁuvha mavhili a sa vhoneali afha hayani. Ho pfala uri o vhoneali a tshi khou lwa na muḁhannga wawe Ratshilumela maḁuvha mavhili o fhiraho. Tshilwelwa vhaambi vha ri ndi tsha uri uyu Ratshilumela o vha o no tswea mbilu nga muḁwe musidzana wa Tshipise lune a si tsha vha na ndavha na uyu Lutendo.

Vhuḁanzi ho wanalaho u swika zwino ndi ha uri uyu wa muḁhannga o rwa musidzana wawe a mu tshipa a fhedzisela o posa tshitumbu tshawe mulamboni wa Lugaku. Ratshilumela u thumbuni ya lukhohe nahone o gvevhiwa miḁwaha ya mahumi mavhili na miḁanu e ngomu.

TSUMBO YA ATHIKILI YA GURANNDĀ

MATSHUDENI VHA GIREIDI YA VHUFUMIMBILI VHO WANALA VHA TSHI KHOU REILA VHO NWA.

Nga: Muhoyo Nedzharata

Mapholisa musi vhe kha mushumo wavho wa vhuthivhabada vho imisa goloi dzi no swika nxa badani ngei Glenvista Square vunduni la Gauteng. Vha mbo di wana vhareili vha idzo goloi vho kambiwa vhukuma. Vhathanga avha vho vha vhe matshudeni a Sekondari ya Ntsha ya Glenvista. Matshudeni avho vho imiswa nga mapholisa nga iri ya vhufumi vhusiku. Ndi musi avha matshudeni vhe ndilani vha tshi bva munyanyani wa muñwe ngavho wa mabebo. Vho vha vho kambiwa vhothe, vha tshi khou reila nga luvhilo lwo kalulaho.

Mapholisa vho mbo di fara matshudeni avho vha vha honela tshilitshini tsha mapholisa tsha Mondeor. Vhathanga avha musi vho honelwa ngei tshilitshini vho do foinela vhabebi vhavho uri vha de vha vha vhofoholole nga beili. Vhabebi vhothe vha avha vhana vho ri vhone vha nga si i dzhene ya u badela beili vhunga vha songo rumela vhana vhavho u ita izwo zwiito zwo khakheaho.

4.7 INTHAVIYU

Inthaviyu ndi mutangano wa fomala une khawo ha vha na muthu ane a khou vhudziswa mbudziso dzi elelanaho na u uri a wane mushumo. I nga kha di itwa nga vha televishini kana radio.

Zwitlusi zwa inthaviyu

- Kha inthaviyu ya u tou nwa hu tea u shumiswa luambo lwa fomala, a hu shumiswi luambo lwa tshitaratani.
- Tshivhumbeo tshayo tshi fana na tsha mufhindulano
- Hu nwalwa kholoni phanda ha dzina la muambi tshifhinga tshothe musi muambi a tshi thoma u amba mafhungo awe
- Inthaviyu i fhambana fhedzi na mufhindulano ngauri khayi hu vha hu na phanele/vhavhudzisi na muthu ane a vha a khou fhindula ngeno kha mufhindulano vhatu vha vha vha kho tou amba/haseledza/ u tata, n.z.
- Ndivho yayo ndi u rekhoda zwe zwa ambwa nga vhenevho vhatu zwo tou ralo.

TSUMBO YA INTHAVIYU

Inthaviyu vhukati ha Vho-Phirisipala vha Vuwani Sekondary na Tendani ane a toda u tholiwa sa mudededzi afho tshikoloni

Vho-Makhado: Ndi matsheloni Tendani. No tangedzwa nga phanele yothe. Ni nga digeda

zwanu kha tshidulo itsho

Tendani: Ndi matsheloni avhudi. Ndo livhuwa.

Vho-Makhado:	Avha vha re kha tshauḽa ndi Vho-Sundani, avha ndi Vho-Nedzharata. Roṽthe ri ḽo
	ni vhudzisa dzimbudziso.
Vho-Sundani:	Ri vhudzeni nga ha inwi muṽe.
Tendani:	Ndi pfi Tendani Randima, ndi na B.ED, thero dze nda ridela ngadzo
ndi Economics	na Business Studies
Vho-Nedzharata:	Ndi ngani no vha na lutamo lwa u ṽoda u shuma kha itshi tshikolo?
Tendani:	Ndi a takalela u shuma na vhathu nahone u shuma na vhana i tou vha
	mbidzo yanga.
Vho-Sundani:	Ndi ifhio mveledziso ine na nga i ḽisa kha itshi tshikolo arali na nga tholiwa?
Tendani:	Ndi ṽodou khwinisa mvelelo dza tshino tshikolo uri dzi vhe dza
	maṽhakenisa nga u tou funza ndo ḽifunga.
Vh0-Makhado:	Ro livhuwa duka-duka. Ni nga tshimbila zwavhuḽi.
Tendani:	Ndo livhuwa ndi zwone.

4.8 TSHIPITSHI

Tshipitshi ndi zwine muambi a amba o thetsheleswa nga vhathetshelesi. Tshipitshi tshi nga ḽi tou vhaliwa kana tsha ambiwa zwi tshi bva ṽhohoni. Zwipitshi zwi anzela u ambiwa minyanyani, dzimpfuni, miṽanganoni, minyanyani, hune ha khou avhelwa vhathu pfufho na kha dzikhoniferentsi. Mushumo wa tshipitshi ndi u ḽivhadza, u laela, u mvumvusa na u kwengweledza.

Tshipitshi tshavhuḽi ndi tshiḽa tshine tsha ambiwa nga u ongolowa zwavhuḽi hu tshi shumiswa khalo yo teaho. Hezwi zwi thusa uri vhathetshelesi vha pfe mulaedza watsho. Tshipitshi a tsho ngo fanela u ambiwa nga nḽila ya u dzhia sia. Muambi wa tshipitshi u fanela u kona u langa vhuḽipfi hawe saizwi hu tshi nga ita uri a bve kha mudzedze wa mafhungo awe.

Tshivhumbeo tsha tshipitshi

- Marangaphanda : Ndi yone ṽhanganyo ya vhuṽhogwa ya u thoma na vhathetshelesi
- Mutumbu: Mbuno khulwane dzi vhe dzi si gathi
- Magumo: Kha hu vhiniwe nga manweledzo nyana hu sevhedzwe nga muswaswo

Tsumbo ya tshipitshi

Tshikoloni tsha haṅu tshe na vhuya na dzhena khatsho hu na muhumbulo wa u fara muṅangano wa u tuṅuwedza vhagudi kha kuphasele kwavhuḍi. Zwino inwi no humbelwa nga ṅhoho ya tshikolo saizwi no vhuya na vha murangaphanda wa vhagudi tshikoloni itsho uri ni vhe muṅwe wa vha eletshedzi nga ḍuvha ḵeneḵo.

Nwalani tshipitshi tshine na ḍo tshi vhala nga ḍuvha iḵo.

ṅhoho: Nḍila dzine vhagudi vha nga dzi shumisa/tevhela uri vha bveledze mvelelo dza mathakheni

Mutshimbidzamushumo, muingameli wa ḵiisela, ṅhoho dza zwikolo zwa fhano, vhadededzi na vheinwi vhana vha tshikolo, ndi a ni resha noṅhe masiari ano. Nṅe nga dzina ndi pfi Mutshidzi Tshidzani, ndo vhuya nda dzhena tshikolo fhano. Nḵamusi ndi khou toḍou ṅea tshipitshi tsha u sumbedza nḍila dzavhuḍi dzine ri nga dzi tevhela uri ri wane mvelelo dzavhuḍi.

U itela uri ni kone u phasa zwavhuḍi ni fanela u vha na tsumbatshifhinga yaṅu ine na i shumisa u vhala musi ni hayani ḍuvha ḵiṅwe na ḵiṅwe. Izwi zwi ḍo ni thusa uri ni dzule ni phanda kha ngudo dza thero dzoṅhe.

Mabambiri a milingo ya miṅwaha yo fhelaho a fanela u vha one ane na a shumisa musi ni tshi toḍou ḍilinga uri zwe na vhala no zwi pfesesa u guma ngafhi. A ḍo dovha a ni thusa musi ni tshi ita ndugiselo ya milingo yoṅhe na konou vhona vhuṅudze-ṅudze vhune na vha naho uri ni kone u khwiṅisa

Vhavenda vho amba vhe munwe muthihi a u tuṅu mathuthu ngauralo ni tea u vhumba zwigwada zwa u vhala. Izwi zwi ḍo ni thusa uri arali muṅwe a tshi kundwa nga tshiṅwe muṅwe u ḍo thusa muṅwe, saizwi hu si na muthu ane a ḍivha zwoṅhe

Vhathu vhahashu, arali nḍila idzi dza tevhelwa, kha vhagudi vha tshino tshikolo a hu na ane a ḍo feila. Nṅe ndi tou vha mupfufhi na u sedzea sa muthu a no nga o xela, ndi ngazwo na tshipitshi tshanga tshi tshipfufhi fhedzi vha songo tshi nyadza ngauri a tshi xedzi. A re na nḍevhe dza u pfa nga a pfe. Ndi khou livhuwa tshifhinga na nḍevhe zwe nda ṅewa.

Ndaa

4.9 MUFHINDULANO

Mufhindulano ndi musu vhatu vha kha nyambedzano, vha nga vha vhavhili kana u fhira. Vhatu vhenevho vha tea

u vha vha tshi khou amba nga ha tshoho yo bulwaho.

- Mufhindulano u nga vha wa fomala kana u si wa fomala
- Mufhindulano u fana na zwine ra zwi wana kha bugu ya dirama hune ra ita ri tshi wana ndaela dzi re zwitangini dzi bulaho fhethu, vhudipfi, luambo lwa muvhili, n.z.
- Vha humbule uri hu tea u thoma ha nwalwa dzina la muambi la tevhelwa nga kholoni hu sa athu u nwalwa zwine a khou amba tshifhinga tshothe.
- Mafhungo a tea u lunzhedzana nahone a tshi tevhela tshoho yo newaho
- U songo vha mutapatila, u vhe mupufhi nahone u tea u kunga vhavhali.
- Luambo lu vhe lwo kunaho

Tshivhumbeo

- Mvulatswinga
- Mutumbu
- Phendelo

Tsumbo ya mufhindulano

(Vhuongeloni ha Londolani, hu dzhena vhaongi vhavhili vhane vha vha Sedzani na Seani vhane vha khou amba nga ha muhelo wa Covid-19 une wa khou pfala uri hu do thoma u haelwa vhashumi vha zwa mutakalo.)

Sedzani: (A tshi sumbedza u sa takala), No vuwa hani wee mushumisani?

Seani: Nne ndo vuwa ndi vhudzisa inwi. Mulandu ni tshi nga mutakalo wo pfuluwa kha inwi?

Ni a

Sedzani: (A tshi mu dzhena hanwani) Ni tou nga ni mungome ni a divha.

Seani: Mulandu?

Sedzani: Ndi khou humbula nga hoyu muhelo une wa pfi u do thoma nga ri. Zwine nne thi

khou zwi takalela.

Seani: Mulandu?

Sedzani: Nne ndi na nyofho dza u ri muhelo hoyu wo da u ri khokhovhedza ni a divha. Ndi khou pfa ndi sa tsha difhelwa nga mushumo, ndi vho humbula na u u litsha.

Seani: Zwenezwo ni songo vhuya na lala no zwi ita, u haelwa zwi do thusa inwi uri ni tshile. U shuma zwi thusa inwi na vhana na mashaka nga u vha tshilela na u vha thogomela. Zwino vhofholowani ri haelwe, hafhu hu si khou haelwa ri fhedzi.

Sedzani: Ndi vho pfa ndo vhofholowa, no nthusu. Kha ri tende ri haelwe ri vhe tsumbo kha vhanwe.

Seani: Litshani ndi thome u thusa mulwadze ri do amba ri tshi tshaisa.

Sedzani: Zwavhudi mushumisani.

(Vha a bva)

4.10 Riviyu/Tsenguluso

Riviyu ndi tshibveledzwa tshine tsha tana tshivhangalelwa tsho tetshelwaho/randelwaho na ndeme yatsho kha lushaka. Kha lushaka ulwu lwa tshibveledzwa hu nga senguluswa kana ha tshatshuvhiwa bugu, lwendo, litambwa, zwifhato, bada, mitambo, mitshino, modoro, vhurereli, mutangano, kuambarele kwa muthu, mvelele, kuambele, kushumele na zwiñwe zwinzhi.

Tshivhumbeo tsha riviyu/tsenguluso

- **Tshoho**
Afha hu ñwalwa tshoho ya tshivhangalelwa tsho tetshelwaho uri hu itwe tzedzuluso nga hatsho.
- **Mvulatswinga**
Afha ni tshatshuvha tshoho ine ya khou rivuwiwa/sedzuluswa ngayo.
- **Mutumbu**
Mafhungothangeli a tshoho/tshivhangalelwa tshine tsha khou sedzuluswa.
- **Manweledzo**
Hu ñewa tshatshedzo pfufhi nga ha zwine zwa khou senguluswa/u tshatshuvhiwa.
- **Makumedzwa**
U ñetshedzwa ha ndila dzothe dzo shumiswaho nga musedzulusi wa riviyu iyo. Muñwali u shumisa luambo lwa tshifhinga tsha zwino. Divhaipfi i tea u vha i gobolaho, i sumbedzaho u tshatshuvhiwa/takadza musu hu tshi tshatshuvhiwa riviyu iyo.
- **Magumo**
U nweledza mawanwa

1. Tshoho

Afho tshikoloni ho farwa khetho dza u nanga khorombusi ya vhagudi. Inwi sa muñwaleli wa khorombusi iyo no humbelwa nga tshohoyatshikolo uri ni ñwale riviyu nga ha khetho idzo.

Ñwalani riviyu ine na do i ñetshedza tshohoyatshikolo uri vha divhe nga ha khetho idzo.

2. Afho shangoni la hañu ho fhatwa mutshilinzhi wa mavhengele-tserekano. Vharangaphanda vha siviki ya vhupo ha hañu vho humbela inwi uri ni ñwale riviyu nga ha mavhengele-tserekano ayo.

Ñwalani riviyu ine na do i ñekedza vharangaphanda vha siviki ya vhupo ha hañu

3. Radioni ho vha na litambwa le la sia phungo nge la vha li sa takadzi zwone.
Nwalani riviyu ya litambwa ilo.

4. Ho vha na mutambo wa bola ya milenzhe we wa tambelwa afho tshitediamu tshapo.
Mutambo uyo u kha di vha milomoni ya vhathu na namusi.

Nwalani riviyu nga mutambo uyo.

Thoho: Riviyu ya mutambo wa bola we wa sia bvumo lihulu nga nthani ha u takadza hawo.

Mvulatswinga: Riviyu ya mutambo wa bola wa thimu mbili dzapo.

Mutumbu: Riviyu ya mutambo wa bola ya milenzhe vhukati ha thimu ya Black Leopards na Tshakhuma tsha Madzivhandila we wa farelwa tshitediamu tsha Thohoyandou nga la 3 Phando 2022.

Manweledzo: Mutambo uyo wo sia bvumo wa dovha wa takadza vhataleli naho thimu idzo vhuvhili hadzo dzo wa mafhuri.

Makumedzwa: Hu thathuvhiwa zwi tevhelaho:

- Nyimele na tshiimo tsha luvhande lwe lwa tambelwa khalwo.
- Matshimbidzele a mutambo nga vhomalugwane
- Vhudifari ha vhataleli
- Mutambo nga u angaredza

Magumo/manweledzo:

- Luvhande lwo vha lu kha maimo a nthesa
- Vhomalugwane vho tshimbidza mutambo nga ndila i sa solisei
- Vhudifari ha vhatambi ho vha ha maimo a nthesa
- Mutambo uyo wo takadza vhataleli naho dzo wa mafhuri
- Mutambo uyu wo ntakadza nga maanda ngauri wo sumbedza bola ya maimo a nthesa

4.11 EMEILI

Ndi ndila ya lifhasi ya u shumisa zwileludzi zwa vhudavhidzani ine ya tavhanya ine ya khou thivha tshikhala tsha u nwalwa ha marifhi ye ya vha i tshi itea kale. Emeili i rumelwa u bva kha khomphiyutha/thingothendeleki u ya kha inwe khomphiyutha/thingothendeleki nga thikhedzo ya tshileludzi tsha inthanethe.

TSHIVHUMBEO TSHA EMEILI

- Adiresi ya emeili ya muthu ane a khou rumela emeili (mutaladzi wa u thoma).
- Ni humbule u nwalwa adiresi ya emeili ya mutanganedzi. Kanzhi i thoma nga dzina la u thoma kana tshifani, ha tevhela @, ha tevhela khamphani kana tshumelo ya munetshedzi wa emeili sa co. na khoudu ya shango, Afrika Tshipembe li shumisa, za Tsumbo: Maphirinr@gmail.com.za
- Arali ni tshi toda u rumela muthu muthihi kana vhatu vha fhiraho muthihi, ni nga rumela/ u kopa nga u engagedza dziaadiresi kha tshibogisi tsha vhañwe vhakopiwa. (cc)
- Kha emeili dza fomala ni nga rumelavho muhulwane wa khamphani lwa tshidzumbwe kha tshibogisi tsha vhañwe vhakopiwa vha tshidzumbwe. (bcc)
- Tshibogisi tsha thoho tshi tendela u dzhenisa mutaladzi muthihi wa manweledzo a zwi re ngomu zwa emeili.
- Ni fanela u nwalwa mulaedza/thandavhudzo ya emeili yanu nga vhudalo.
- Ni tea u nwalwa dzina lanu magumoni a emeili tshifhinga tshothe. Vhañwe vhatu vha dzhenisa dzina la mushumo na dzinomboro dza lutingo nga fhasi ha madzina avho.

ZWITALUSI ZWA EMEILI

- Ni nga thoma nga u ri 'khonani' / 'Ndaa' / 'Aa' musi ni tshi nwalwa mulaedza nga vhudalo
- Redzhisitara yanu i tea u tshimbilelana na ndivho ya emeili.
- Zwi vha inifomala musi ni tshi khou nwalwela emeili khonani yanu
Emeili i vha fomala arali ni tshi khou nwalwela mabindu/zwiñwe zwiimiswa zwi hulwane/muvhuso/ khamphani.
- Kha marangaphanda anu ni talutshedze ndivho ya u nwalwa hanu emeili iyo. Ni songo nwalwa u ri 'ndi vha nwalwela iyi emeili ngauri... Nwalani mafhungo ane a takadza musi ni tshi khou divhadza thoho ya emeili yanu.
- Dziphara dzanu dzi tea u nwalwa nga ndila ya nyelelo yo lunzhedzanaho.
- Fhedzani Emeili yanu nga ndila ya u vala ho teaho. Sa:

Maipfi a u vala	Digirii ya fomaḽithi (Maimo a hune ya khou livhiswa hone)
Wavho a fhulufhedzeaho	Zwi fomaḽa nga maanḽa
Ri vha tamela mashudu	Zwi fomaḽa lwa u luvheledza
Ri vha tamela mashudu mavhuya	Zwi fomaḽa lwa vhukonani
Wavho khonani	Vhukonani / tshishaka
Nga lufuno	Vhukonani / miḽa / vhushaka
Ñwana wavho/ khotsi aḽu	Muḽa
Nga lufuno lwanga lwoḽhe	U sengenedza lwa lufuno / muḽa

TSUMBO YA EMEḽI

VHUBVO: musiwalonr@gmail.com

VHUYO: dambudzo@yahoo.ca.za

VHAÑWE VHAKOPIWA (vw): daumm@gmail.com, ndivhuwobb@gmail.com, ndout7@gmail.com

VHAÑWE VHAKOPIWA VHA TSHIDZUMBE (vvt): musundwaff@gmail.com

Fhungo: Nḽivhadzo ya u ḽahisa ndivhuwo ya thambo yo itwaho awara dza fumi dzo fhiraho.

Ndaa/Aa

Ndi tama u vha ḽivhadza uri ndo takadzwa nga thambo ye nda i vhona awara dza fumi dzo fhiraho zwenezwino. Nga zwenezwo ndi vhona zwo tea vhukuma uri ndi tahise-vho dzanga ndivhuwo malugana na thambo iyo. Thambo iyo i tou tshimbilelana tshoḽhe na zwe nda gudela zwone ngei yunivesithi ya UNISA.

Na zwino ndi tshi khou amba ndi khou fhedzisa digirii ya vhuraru nga yunivesithi ya Venda kha buḽo iḽo ḽa thekhinoḽodzhi. Ndi khou livhuwa nga maanḽa u rumelwa thambo iyo vhunga mmbwa i tshi poswa kurambo nga a i ḽivhaho. Afha vhukuma ndi vhona vho ntonda zwihulu khathihi na u sumbedza uri vha a dzhiela nḽha ndalukano dzine nda vha nadzo.

Ndi vha fulufhedzisa u ḽo shela mulenzhe nga huhulu kha u ita ḽhoḽisiso na u ḽisa mveledziso i sa athu u vhonwa kha ḽino ḽa muno. Izwi zwi tou vha khagala uri vha tshi vhuya vha topavho na nḽe vho vha vho sedza vhuḽiimisela na dzangalelo ḽanga kha sia iḽo.

Ndi ḽo dzulela u vha ñwalela ndi tshi itela u wana zwiñwe zwidodombedzwa zwiswa zwine zwa nga sokou bvelela henefha vhukati ha zwifhinga. Ndi khunyeledza nga u ri kha ri dzule ri tshi kwamana. Kha vha mmbale kha mutevhe wa vthathu vhane a vha nga vha shonisi na khathihi.

Wavho a fhulufhedzeaho

Musiwalo N. R

5. ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI

Vhulapfu ha zwibveledzwa zwipfufhi zwa vhudavhidzani'
Tshivenda LH 100-120 maipfi
Tshivenda LeT 80-100 maipfi
Tshivenda LeV 60-80 maipfi.

5.1 KHUNGEDZELO

Ndivho khulwane ya khungedzelo ndi u rengisa tshibveledzwa kana tshumelo. Yone kanzhi i wanala kha zwileludzi zwa vhudavhidzani, u fana na thelevishini, radio, sinema, webusaithi kana milaedza i rumelwaho nga thingothendeleki.

Khungedzelo dzi a wanalavho dzo tou gandiswa sa fulaya, phositara, bilibodo, magurannya, magazini, n.z.

ZWITALUSI ZWA KHUNGEDZELO.

- U shumisa luambo lwa vhusiki u itela u kunga vhavhali, u shumisa figara dza muambo, phani na thoho dzi kungaho zwi tshi yelana kana u kwama tshibveledzwa/tshumelo
- Thounu i tea u vha yo fholaho/dzikaho hu u itela u luvhelela vhavhali vhane vha nga vha vha tshi khou toda u renga tshibveledzwa kana tshumelo.
- Ni lavhelelwa u sumbedza luafhulelo uri vhavhali vha pfe uri vho tou bukuṭa. Izwi zwi ita uri vha kombetshedzee u renga tshibveledzwa/tshumelo.
- Khungedzelo i tea u vha na mbonalo i kungaho. Hu shumiswe fonto dzi sa fani (khulwane na thukhu) u itela u kunga vhavhali.

Kha vha de vha phase nga naledzi
Mukonazwothe Combined School
Vhagudisi makone, mvelelo dza mathakheni
Miṅwaha yothe u bva 2000 u swika zwino
Ri na siṭadisi tsha nga matsheloni na nga masiari
Ri gudisa na nga Mugivhela
Ri wanala kka la Dzhatsha
Kha vha ṅwalise vha vhaledze tshikhala
Ri wanala kha 015 516 7701 kana 082 222 3317
Pfunzo ndi luvhone

TSUMBO YA KHUNGEDZELO

5.2. FUŁAYA

Fułaya ndi zwibambiri zwo gandiswaho zwa siaṭari liṭhihi zwine khazwo ha vha ho itwa khungedzelo nga ha vhuṭambo, tshumelo kana zwibveledzwa zwa thengiso. Fułaya dzi anzela u shumiswa nga vhoramabindu vhaṭuku vhane vha khou aluwa, vhunga zwa u dzi bveledza zwi sa tou ḍura nga maanḍa. Fułaya dzi fhambana na burotsha ngauri dzone dzi vha na siaṭari liṭhihi fhedzi, nahone a dzi vhi dzo khavhisiwa kana u itwa na zwifanyiso na zwigaṭhalu. Fułaya a dzi kombetshedzwi u bveledzwa nga mivhala-vhala yo fhambanaho, ngeno burotsha dzi tshi kombetshedza u nakiswa na u bveledzwa nga nḍila i ḍuraho.

Ndivho ya fułaya ndi:

- U kunga
- U tuṭula dzangalelo
- U nea nḍivho kana pfunzo
- U tuṭuwedza muthu u dzhia vhukando

Tsumbo ya fułaya

Vha a ṭoḍa mufuleli makone?

Mushovuwa a nga vha thusa

U na vhukoni na tshenzhemo.

Mushovuwa u na miṅwaha wa 30 e kha mushumo wa u fulela na u rengisa mahatsi. Ri ḍega nṅḍu vha sokou mwemwela vha sa athu dzhena nga u tou i vhona fhedzi

Luafhulelo ndi 50% arali vha tshi khou fulelelwa nṅḍu dza fumi u ya nṅḥa

Ri shuma 24/7

Kha vha ri kwame kha

072 743 9990 arali vha tshi ṭoḍou

u wana manzhi

5.3 PHOSITARA

Iyi ndi ndivhadzo i no gandiswa kha bambiri lihulu vhukuma line la vhea kana u pharwa fhethu ha nnyi na nnyi. Ndi khunguwedzo ine yo itwa nga ndila yo leluwaho ine ya shumisa maledere mahulu vhukuma a re kha mbonalo i fushaho a u takadza u itela u kunga maoto a vhatu.

5.3.1 ZWITALUSI

- hu shumiswa luambo lu sa kondi u buletshedza/talusa zwine vhavhali vha tea u zwi divha nga ha tshibvedzwa/ tshumelo zwine zwa khou kunguwedzwa.
- hu shumiswe maledere mahulwane vhukuma sa thoho u itela u kunga vhavhali.

5.3.2 Tsumbo ya Positara

MITSHINO YA SIALALA

MUDAVHINI WA GARSIDE

Hu do vha ho tangana makatara na mitshino ya sialala (zwingombela, malende, tshikona, tshikhaba, tshifasi, musangwe n.z). Arali vha tshi toda u dzudza mbilu yavho yo dala dakalo vha songo sala, Dzikhadzi u do vha tshinisa vhusiku hothe...”

Fhethu: Mudavhini wa Garside kha la Khomele.

Datumu: 16 Fulwi 2021

Tshifhinga: 18:00 – u swika vhusikukati.

Mutengo wa u dzhena: R50 thoho ya muthu.

Kha vha dzule vho vhaledza vhudzulo havho.

Vha nga ri kwama kha: 079 1014 224

5.4 MASIA NA NDAELA

Muhumbulo muhulwane wa ndaela ndi u țalutshedza uri tshithu tshi itiswa hani

Zwițalusi zwa ndeme zwa ndaela ndi zwi tevhelaho:

- Ndaela i țalutshedza uri tshithu tshi itwa hani hu tshi tevhelwa maga o fhambanaho.
Maipfi o ņewaho a kombetshedza muvhali uri a tevhele ndaela dzo ņekedzwaho u ita zwi no
khou țalutshedzwa
- Luambo lu tea u vha lwa fomała,
- Thounu i vhe yo dzikaho nahone i bvukululaho mafhungo a ndeme
- Dzudzanyani ndaela yaņu nga ndila i tevhekanaho zwavhuđi ni tshi tevhela mutevhe wa dzimbuno

TSUMBO YA NDAELA

ņwalani ndaela dzine na đo dzi tevhela musi ni tshi takusa tshiendedzi

- Vulani vothi ła tshiendedzi
- Vulani bonethe ni sedze uri mađi na oili zwi hone naa
- Dzulani murahu ha tshidiraivelo tshaņu
- Kokodzani biriki ya tshanda
- Kandani kiłatshi na biriki ni bwise tshiendedzi gereni
- Ni bvumise tshiendedzi tshaņu
- No đi kanda kiłatshi na biriki dzhenisani tshiendedzi tshaņu kha gere ya u thoma
- Takusani mulenzhe wa kiłatshi nga zwițuku u swika mubvumo wa tshiendedzi tshaņu u tshi shanduka mođoro waņu wanga u țoda u dzima
- Litshedzani mulenzhe wa biriki nga zwițuku u swika mođoro waņu u tshi sumbedza uri u khou ya phanda
- Ni tshimbile mithara țhanu ni sa athu u bvisa mulenzhe wa kiłatshi tshoțhe
- Mithara țhanu na dzi tshimbila ni koneha u bvisa mulenzhe kha kiłatshi tshoțhe

MASIA

Masia a shumiswa musi hu tshi laedzwa muthu uri a nga swikisa hani uya fhethu hune a khou fanela u ya hone. Hu shuma limudi la ndaela. Mulaedza u tea u vha mupfufhi nahone u pfalaho. Kha hu shumiswe zwiimiswa zwihulwane zwi sa sudzuluwi u fana na zwifhaṱo sa zwickolo, kereke, buroho n.z. Hu shumiswe uri kha tshamonde kana tshauḽa, tshipembe, vhubvaḽuvha, vhukovhela na devhula. Hu songo shumiswa nṱha kana fhasi kana thungo.

Tsumbo ya masia

Nḽila ya tshikhau ya u bva Tshidongololwe u ya ha madzhisitiraṱa, Mutale.

Musi ni tshi bva tshitshini ni tuwe no livha vhukovhela, ni ḽo fhira tshikolo tsha Robert Mbulungeni kha tshanda tshauḽa. Ni ḽo tshimbila khilomithara ṱhanu u swika ni tshi wana mafhande ane kha tshanda tshauḽa ni ḽo wana garatshi ya Engen. Farani gondo li livhaho devhula, ni ḽo tshimbila khilomithara nṱa na vhona tshifhaṱo tshihulu tshandani tshauḽa tshine getheni latsho ni ḽo wana vhalindi vha tsireledzo. Ndi henefho ha madzhisitiraṱa.

5.5 DAYARI

Iyi ndi rekhodo ine muthu ene muṱe a nṱwala zwe zwa itea zwi mu kwamaho nga ḽuvha lenelo kana tshinwe tshifhinga . Izwi zwi nga vha zwe a tshenzhela, mihumbulo kana vhuḽipfi, zwe a ita, u vhona na zwinwe.

Ndi nga nṱwala hani dayari?

- Humbulani uri ni khou ya u nṱwala nga mini
- Divhudziseni mbudziso ni kone u nṱwala phindulo dzadzo
- Zwi rekhodeni ngomu kha nyolo ya tshivhumbeo tsha dayari, mihumbulo yaṱu i tea u lunzhedzana nahone i dzudzane
- Sumbedzani uri zwe na nṱwala zwo itea nga ḽuvha lifhio na datumu ya hone
- Kha hu shumiswe vhuimo ha muthu wa u thoma

Tsumbo ya dayari

Tshikolo tsha haṱu tsho fara lwendo lwa maḽuvha maṱanu lwa u mona na Venda loṱhe, he inwi na vha muṱwe wa vhe vha fara lwendo lwonolwo. Nṱwalani dayari ni tshi sumbedza zwe na ita, vhona, humbula hu tshi katelwa na vhuḽipfi haṱu kha ayo maḽuvha maṱanu.

Mugivhela, 27 Luhuh 2021

Ro takuwa Khomele nga awara ya rathi nga matsheloni ra livha Tshitandani, Makhado. Ro swika nga awara ya malo. Ro diphina nga u ya tanoni la n'waha nga n'waha la ha masipala d'uvha lothe. Li tshi kovhela ro isa marambo manweni hodelani ya Mountain View.

Swondaha, 28 Luhuh 2021

Ro vuwa ra tamba ra wana vhuragane. Ra ya mavhengeleni ra mona-mona ra vho livha Tshipise. Ro swika hone nga awara ya vhufumi-mbili. Ro fhedza d'uvha lothe ri henefho, ra sia khofhe henefho hodelani.

Musumbuluwo, 01 Thafamuhwe 2021

Ro lenga u vuwa nge ra edela u lenga ri tshi khou diphina nga u bambela na u tshina. Ro no dilugisa ra livha Phiphidi mahovhohovhoni ra swika nga awara ya u thoma. Ro no vhona mahovhohovho ra livha Tshatshingo . Ro edela henefho

Lavhuvhili, 02 Thafamuhwe 2021

Ro ri u vuwa ri sa vhuye ra ima ima, u fhedza u tamba ra livha Mapungubwe, afho ro swika nga awara ya vhuvhili masiari. Ro t'wa henefho. Ra diphina d'uvha lothe ri tshi guda nga ha divhazwakale yashu. Ra sia khofhe henefho.

Lavhuraru, 03 Thafamuhwe 2021

Ilo lo vha lone d'uvha la u huma ra livha Khomele la manaka-u -da u huma ndi mitsutsu. Ro swika nga lufhimavhaeni. Llwendo ulu lwo ntakadza vhukuma, ndo tenda uri wa sa tshimbila u do mala khaladzi.

5.6 GARATA YA THAMBO

Itshi ndi tshibveledwza tsha vhudavhidzani tshine muñwali a tshi shumisa u pfukisa milaedza nga u ramba vhathu vhane vha fanela u vha hone vhuṭamboni/munyanyani/tshimimani/bephani/ mitamboni na huñwevho. Nga tshibveledzwa itshi muñwali a nga pfukisa milaedza ya u fhululedza zwo iteaho / bveledzwaho / u tamela mashudu kha zwo swikelelwaho vhutshiloni / u nea ṭhuṭhuwedzo muthu kha zwiñwe zwine a khou ita /shuma, u ramba vhathu, u tsivhudza / humbudza vhathu nga ha mishumo ya vhuṭhogwa na kha zwiñwe zwinzhi zwa u ḍala. Muñwali a nga ṭama garaṭa yawe nga zwifanyiso / nyolo / maluvha na u shumisa miñwe mivhala i kungaho maṭo a muvhoni. Zwiñwe zwi lavhelelwaho kha garaṭa ya thambo ndi:

- Ṭhoḥo ya garaṭa
- Marangaphanda
- Datumu
- Tshifhinga
- Fhethu
- Mulaedza
- Kuambarele/Maambarele.
- Zwifanyiso na zwiñwevho
- Magumo.

RSVP (vha humbelwa u fhindulwa)

MBUDZISO YA GARATA YA THAMBO

Mukomana waṅu u khou ḍo vha na munyanya muhulu wa u takalela ḍuvha ḷawe. Saizwi o ḍalelwa nga mishumo minzhi ya u dzudzanyela ḍuvha o humbela inwi uri ni ñwale garaṭa ya thambo, ine ya ḍo shuma u ramba vhueni hune ha ḍo tea u vha hone vhuṭamboni uho. Ñwalani garaṭa ya thambo ine khayoye na ḍo ramba vhathu vha re kha mutevhe we a ni ṅekedza wone.

TSUMBO YA GARATĀ YA THAMBO

Vhubvo: Davhula Thendo

Vhuyo: Phetho Dau

Marangaphandā: Vha khou rambiwa u vha hone vhuṭamboni ha munyanya wa mabebo une zwidodombedzwa zwa hone ndi zwi tevhelaho:

Datumu: Lambamai 2021

Tshifhinga: 8H00 Maṭavhelo.

Fhethu: Muḍini wa Vho-Davhula NR

Mulaedza: Ndi a fulufhela thambo iyi i ḍo vha wana vhe kha mutakalo wavhuḍi. Ndi dzhia tshifhinga itshi u vha ḍivhadza uri vha khou rambiwa u vha hone munyanyani wa u takalela ḍuvha ḷa mabebo a Muvhofhololi Davhula. U ḍa havho zwi ḍo vha zwithu zwa ndeme vhunga vhone vha tshi dzhiwa vhe muthu wa ndeme muṭani uyu.

Kuambarele: Vha khou lavhelelwa u ḍa vho ambara hemmbe tshena na vhurukhu/tshikete tshitswu.

Magumo: U ḍa havho zwi ḍo takadza muṭa woṭhe.

RSVP: Vha humbelwa u fhindula arali vha tshi ḍo kona u vha hone.

5.7 BUROTSHA

Itshi ndi tshibveledzwa tsha vhubindhudzi tshine khatsho muñwali u ñwala a tshi itela u anḁadza / tsivhudza nga ha vhubindhudzi, vhupo, mitambo, bepha na zwiñwevho. Burotsha i nga petwa ya ñetshedzwa vhathu uri vha vhone vhubindhudzi kana zwiñwanwa zwine zwa khou vhubadzwwa ngomu hayo. Zwiñwe zwine zwa lavhelelwa kha burotsha ndi:

- Ṭhoḁo
- Marangaphanḁa
- Mutumbu / Mulaedza
- Magumo
- Zwiñwe zwiñwanwa zwi ngaho sa zwifanyiso na zwiñwevho.

MBUDZISO YA BUROTSHA

Kha vhupo ha hañu hu na bannga ntswa ine ya khou vula. Inwi sa muthu a re kha Gireidi ya 12, vhalanguli vha bannga iyo vho ni humbela uri vha dzudzanyelwe burotsha ine khayoy na ḁo vha ni tshi khou anḁadza bannga iyo. Ñwalani burotsha i ñeaho ṭhandavhudzo ya bannga iyo.

BANNGA YA PFADZANI I KHOU VULA MAHOLONI

Tshifhefho tsho vhuya na mphwe dzatsho vhunga zwino nga tshifhinga tsha Vhuṭambo ha Paseka, bannga ine ya ḁo vhidzwa nga dzina ḁi no pfi Pfadzani i khou ḁo vula kha ḁa Maholoni. Vhuṭambo ha Paseka hu ḁo lelutshela tshitshavha vhunga masheleni vhathu vha tshi ḁo a vhulunga na u a wanela tsini.

Thambulo ya vhadzulapo vha Maholoni yo swika ñdevheni dza vhalanguli vha bannga. Vhadzulapo vho vha vha tshi khou tambula nga u ṭanga nyendo ndapfu-ndapfu dza u ya dzidōroboni u vhulunga na u ṭusa masheleni avho. Bannga iyi i ḁivhelwa nyingapfuma dzine dza tou kokovha fhasi- fhasi, ngauralo vhathu vha ḁo sala vhe na masheleni manzhi o vhulungeaho zwikwamani zwavho. Tshumelo dzoṭhe dzi ḁo vha dzo vhuya nga ñḁalo.

ḁuvha ḁa u vula ndi: 28 Ṭhafamuhwe 2021

Tshifhinga tsha u vula ndi: 9H00 maṭavhelo, ra konaha u vala nga 15H30 mathabama.

Hu na zwine vha ṭḁa u ḁivha vha nga ri kwama kha 072 353 3535.

5.8 MULAEDZA MUPFUFHI NGA LUṬINGOTHENDELEKI.

Ṭhalutshedzo: Mulaedza mupfufhi nga luṭingothendeleki ndi tshumelo ya u davhidzana nga u rumelana milaedza i songo lapfesaho. Nga kha tshumelo iyi hu vha na u kovhekana mafhungo/milaedza hu tshi shumiswa zwileludzi zwa vhudavhidzani zwi nga ho sa khomphuyutha na luṭingothendeleki lwa maimo.

TSHIVHUMBEO TSHA MULAEDZA WA LUṬINGOTHENDELEKI

Musi muthu a tshi rumela mulaedza zwi tevhelaho zwi ḑo bvelela/vhonala:

- Dzina kana nomboro dza ane a ḑo ṭanganedza mulaedza dzi ḑo bvelela dzi tshi tou vha nṭha-nṭha kha tshikirini.
- Mulaedza wo thaiphiwaho
- Phindulo ya muṭangedzi na yonevho i ḑo bvelela/vhonala nga fhasi ha mulaedza wo rumelwaho arali ho vha na u fhindulwa na zwenezwo.
- Datumu na tshifhinga tshe zwa ṭanganedzwa zwi ḑo vhonala.
Musi muthu a tshi ṭanganedza mulaedza, zwi tevhelaho zwi ḑo bvelela/vhonala:
- Dzina kana nomboro dza ane a ḑo ṭanganedza mulaedza dzi ḑo bvelela dzi tshi tou vha nṭha-nṭha kha tshikirini.
- Mulaedza wo ṅwalwaho
- Datumu na tshifhinga tshe zwa rumelwa.

Mbonalo/Zwiṭalusi

- Luambo lu nga vha lwa fomala kana lwa inifomala zwi tshi ya nga nyimele.
- U ri u ṅwalwa u kha tshifhinga tshifhio zwi bva kha nyimele.
- Mulaedza u fanela u vha khagala nahone u mu mupfufhi vhukuma.
- Hu shumiswa dziabrivesheni, dzialifabethe, dzinomboro, dzipfalandoṭhe na tsiedzaipfi arali hu tshi khou ṅwalwa mulaedza wa inifomala FHEDZI.

Tsumbo ya mulaedza wa inifomala nga luṭingothendeleki. (SMS)

Muz

Ndi tma u ri tngane mtshelo nga vho 9. Zwa rlo ri ḑo dzulela tngana 24 7.

PFESANI/DZIELANI NZHELE HEZWI:

- Luambo lwa fomaḷa lu tea u shumiswa musi hu tshi ṅwaliwa mulingo fhedzi.
- Sa tshibveledzwa tshipfufhi ni ḍo lavhelelwa u ṅwala maipfi a u bva kha a 80 u ya kha a 100.
- Ni songo vhumisa dziabrivesheni, dzialifabethe, dzinomboro na pfalandoṅthe musi ni tshi ṅwala mulaedza wa fomaḷa.

Tsumbo ya mulaedza wa fomaḷa nga luṅingothendeleki.

Muzwala

Ndi tama uri ri ṅangane matshelo vhukati ha awara ya 5 na ya 6 uri ri fare nyambedzano nga ha tshifhinga tshashu tsha u guda. Ndi khou tou humbela uri ni ḍe na vhaṅwe vhagudiswa ngauri zwi ḍo ri thusa nga maanḍa arali ha nga vha hu na vhatu vhanzhi vhane vha ḍo vha vho ḍa. Ri ḍo ṅewa thikhedzo nga vhadededzi vhashu na vhaṅwe vhagudiswa vhakale vho phasaho zwavhuḍi nwaha wo fhelaho vhane zwino vha khou guda kha zwiimiswa zwa pfunzo dza ṅṅha. Hezwi zwi tea uri ṅuṅwedza uri ri shume zwavhuḍi kha ngudo dzashu.

5. RUBRIKI

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U ṬOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA HAYANI [MARAGA 50]

Khriteria		Zwa nṭhesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI (Zwo nṭwaliwaho na mihumbulo) Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani/ U dzhiela nzhele ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. MARAGA 30	Maimo a nṭha	28–30	22–24	16–18	10–12	4–6
		-Mihumbul ḽi gobolaho/ṭokonyaho i sa vhambedzwi/lavhelelwiho -Mihumbulo ya vhuṭali, i ṭokonyaho nahone yo vhibvaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana tshidele lwa tshoṭhe, hu tshi katelwa marangaphanḽa, mutumbu na magumo/mupendelo.	-Phindulo yo lundwa tshidele vhukuma -Zwi yelana tshoṭhe na ṭhoho nahone zwa takadza -Hu na vhuṭanzi ha mihumbulo yo vhibvaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana tshidele lwa tshoṭhe, hu tshi katelwa marangaphanḽa, mutumbu na magumo/mupendelo.	-Phindulo i fushaho -Mihumbulo yo lunzhedzana lwo linganelaho nahone zwi a tendisea -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana lwo linganelaho/lu fushaho, hu tshi katelwa marangaphanḽa, mutumbu na magumo/mupendelo.	-Phindulo i shaedzaho ndunzhendunzhe -Mihumbulo yo vhilinganaho, nahone i si na vhusiki ha muḽe -Vhuṭanzi vhu si gathi ha nzudzanyo na u lunzhedzana zwo teaho.	-Phindulo yo polikaho tshoṭhe -Mihumbulo yo ṭangananaho nahone i si na sia -Ndi phambananadzo, zwo sokou dovhololwa -A zwo ngo dzudzanywa nahone a zwi na ndunzhendunzhe.
	Maimo a fhasi	25–27	19–21	13–15	7–9	0–3
		-Ndi zwa nṭhesa, fhedzi zwo ri shaedzinyana musutshelo wa maanea o lundwaho tshidele lwa tshoṭhetshoṭhe -Mihumbulo yo vhibva ya lundwa lwa vhuṭali -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana tshidele lwa tshoṭhe, hu tshi katelwa marangaphanḽa,	-Zwo lundwa tshidele -Mihumbulo i yelanaho, i takadzaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana zavhuḽi, hu tshi katelwa marangaphanḽa, mutumbu na magumo/mupendelo.	-Phindulo i a fusha fhedzi hu na vhuṭudzeṭudze huṭwe vhu khakhisaho muṭoḽo -Mihumbulo yo dzudzanywa lwa ndinganelo nahone i a tendisea -Hu na huṭwe u fusha ha nzudzanyo na ndunzhendunzhe, hu tshi katelwa marangaphanḽa,	-Phindulo yo anzaho u sa yelana ha mafhungo -Mihumbulo i vho sumbedza u liana na u ḽaḽisa -U shaedza vhuṭanzi ha nzudzanyo na ndunzhendunzhe zwo teaho.	-A hu na ndingedzo ya u fhindula ṭhoho/mbudziso. -U polika tshoṭhe na u sa tsha tea lwa tshoṭhe -A zwi na sia nahone zwo vhilingana.

	mutumbu na magumo/mupendelo.		mutumbu na magumo/mupendelo.		
--	------------------------------	--	------------------------------	--	--

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U ṬOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA HAYANI [MARAGA: 50]

(i ya phanḁa)

Khriteria		Zwa nḁhesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
LUAMBO, TSHITAILA NA U DZUDZANYA Thouni, redzhiṣṣara na ḁivhaipfi zwo teaho ndivho/zwiitei na nyimele Munanguludzo wa maipfi Kushumisele kwa luambo na milayo, zwiḁa zwa u vhala, girama, mupeleṭo MARAGA 15	Maimo a nḁha	14–15	11–12	8–9	5–6	0–3
		-Thouni, redzhiṣṣara, tshitaila na ḁivhaipfi zwo tea tshoṭhetshoṭhe ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Luambo ndi lwa vhuḁifhulufheli ha nḁhesa, lu nyanyulaho tshoṭhe. -Lu a gobola nahone lwo pfuma u dzangelwa ha thouni -A hu na vhukhaki ha girama na mupeleṭo -Lwo lundwa nga tshikili tsha maṭhakheṭhakheni.	-Thouni, redzhiṣṣara, tshitaila ḁivhaipfi zwo tea vhukuma ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele -Luambo lu a ṭokonya nahone thouni yo shumiswaho ndi i nyanyulaho -Hunzhi a hu na vhukhaki ha girama na mupeleṭo -Lwo lundwa tshidele vhukuma.	-Thouni, redzhiṣṣara, tshitaila ḁivhaipfi zwo tea ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -U shumiswa ho teaho ha luambo u bvedza ṭhalutshedzo. -Thouni yo tea -U pfumiswa ha luambo ho shumiswa u ṭama/khavhisa zwi re ngomu.	-Thouni, redzhiṣṣara, tshitaila ḁivhaipfi zwo tea zwiṭuku ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele. -Ho shumiswa luambo lwa mutheo/fhasi -Thouni na kushumisele kwone kwa maipfi a zwo ngo tea. -ḁivhaipfi ndi yo shaedzaho vhukuma.	-Luambo a lu pfali -Thouni, redzhiṣṣara, tshitaila ḁivhaipfi a zwo ngo tea ndivho, vha ṭanganedzaho mafhungo na nyimele -U hoṭefhala ha ḁivhaipfi zwo anzesa lune u pfala ha mafhungo zwa si tsha konadzea na khathihi/ zwa vho konḁa vhukuma.
	Maimo a fhasi	13	10	7	4	
		-Luambo ndi lwa nḁha vhukuma -Lu a gobola nahone lwo pfuma u dzangelwa ha thouni	-Luambo lu a kunga na u nyanyula -Thouni ndi yo teaho, i nyanyulaho	-U shumiswa ha luambo ho linganelaho, fhedzi hu tshi ḁi vha na vhuṭudzeṭudze -Huṁwe u shumiswa ha luambo ho teaho nga u angaredza, fhedzi u	-Luambo lwo shumiswa lwa u sa kona -A hu na kana hu tou vha na zwiṭukuṭuku zwi sumbedzaho muvanganyo wa mafhungo/mitaladzi	

	-A hu na vhukhaki ha girama na mupeleto -Lwo lundwa nga tshikili tsha mathakheni.	-Vhukhaki vhuṭuku ha girama na mupeleto -Zwo lundwa tshidele vhukuma.	dzangelwa ha luambo ndi ha fhasi.	-ḍivhaipfi yo hoṭefhala lwa tshoṭhe.	
--	--	--	-----------------------------------	--------------------------------------	--

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U ṬOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA HAYANI [MARAGA 50] (i ya phanda)

Khriteria	Zwa nṭhesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
TSHIVHUMBEO	5	4	3	2	0-1
Zwiṭalusi zwa tshibveledzwa Kubveledzelwe kwa phara na tshivhumbeo tsha mafhungo/mitaladzi MARAGA: 5	-Kubveledzele kwa ṭhoho kwa nṭhesa -Vhudodombedzi ha mathakheṭhakheni -Mafhungo/Mitaladzi, phara zwo fhaṭwa na u lundwa lwa nṭhesa tshoṭhetshoṭhe.	-Kubveledzele kwa ṭhoho kwo lonzhedzanaho -Vhudodombedzi ha ṭhoho hu pfadzaho -Mafhungo/Mitaladzi, phara zwo vangwa lu pfadzaho.	-Kubveledzele kwa ṭhoho na vhudodombedzi zwo tea -Mafhungo/Mitaladzi, phara zwo fhaṭwa lu fushaho -Maanea o ḍi faredza zwi pfadzaho/tendiseaho.	-Dziṇwe mbuno ndi dzi pfadzaho -Mafhungo/Mitaladzi na phara zwi ḍi vha na vhukhaki -Fhedzi maanea a kha ḍi pfala naho hu na vhukhaki.	-Hu na u shaedza ha mbuno dzo teaho -Mafhungo/Mitaladzi na phara zwo ḍala vhukhaki -Maanea ha na mudzio/ha pfadzi.

Khriteria	Zwa nḡhesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO	13–15	10–12	7–9	4–6	0–3
Zwo nḡwaliwaho na mihumbulo	-Phindulo ndi ya maḡhakheḡhakheni, i sa vhambedzwi	-Phindulo ndi yavhuḡi vhukuma, i bvukululaho nḡivho yo dziaho ya zwiḡalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Phindulo ndi i fushaho/linganelaho vhukuma, i bvukululaho nḡivho yo dziaho ya zwiḡalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Phindulo ndi ya mutheo/fhasi, i bvukululaho nḡivhonyana ya zwiḡalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Phindulo i sumbedza u shaya nḡivho ya zwiḡalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa
Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani	-Mihumbulo ya vhuḡali, yo vhibvaho	-O fara vhuḡala/sia lone -A hu na u polika	-Ho ngo tou fara vhuḡala hone tshoḡhe lini – hu na u polika huḡwe hu vhonealaho	-Hu na u polika huḡwe hu vhonealaho naho o fara vhuḡala	-ḡhalutshedzo yo dzumbama, u polika ndi hu hulwane
U dzhiela nzhele ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele	-Nḡivho yo ḡandavhuwaho tshoḡhe ya zwiḡalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo ḡi lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshoḡhe lini	-A hu na u farana ha zwi re ngomu na mihumbulo
Phindulo na mihumbulo	-Kuḡwalele kwo tou fombe kha sia lone	-Zwo ḡandavhudzwa lwa tshoḡhe, zwidodombedzwa zwoḡhe zwi tikedza ḡhoho	-Zwiḡwe zwidodombedzwa zwi tikedza ḡhoho	-Zwidodombedzwa zwiḡuku zwi tikedza ḡhoho	-Zwidodombedzwa zwiḡuku zwi tikedza ḡhoho
Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana	-Tshivhumbeo ndi tsho teaho naho hu na vhuḡhakhi vhuḡuku.	-Nga u angaredza, tshivhumbeo ndi tshone, fhedzi hu na u polika huḡuku.	-Hu na u shaedza hu vhonealaho ha kushumisele kwa milayo na tshivhumbeo	-A ho ngo tevhedzwa milayo yone ya tshivhumbeo tsha tshibveledzwa.
U dzhiela nzhele ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na tshivhumbeo/milayo na nyimele.	-Zwo ḡandavhudzwa lwa tshoḡhe, zwidodombedzwa zwoḡhe zwi tikedza ḡhoho			-ḡhahalelo/U shaedza ndi hu soliseaho.	
MARAGA 15	-Tshivhumbeo ndi tshonetshone tsho teaho tshibveledzwa.				
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA	9–10	7–8	5–6	3–4	0–2
Thouni, redzhiḡara, ndivho/u nyanyula, tshitaila, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele	-Thouni, redzhiḡara, tshitaila na ḡivhaiḡfi, ndi zwi teaho lwa maḡhakheḡhakheni ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele	-Thouni, redzhiḡara, tshitaila na ḡivhaiḡfi, ndi zwi teaho tshoḡhe ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele	-Thouni, redzhiḡara, tshitaila na ḡivhaiḡfi, ndi zwi teaho tshoḡhe ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele	-Thouni, redzhiḡara, tshitaila na ḡivhaiḡfi, ndi zwi teaho zwiḡuku ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele	-Thouni, redzhiḡara, tshitaila na ḡivhaiḡfi, ndi zwi sa ananiho na ndivho, vha ḡanganedzaho mafhungo na nyimele
Munanguludzo wa maipfi	-Girama ndi yoneyone nahone yo fhaḡwa tshidele	-Nga u angaredza, girama ndi yone nahone yo fhaḡwa zwavhuḡi	-Hu na huḡwe vhuḡhakhi ha girama	-Girama yo shaedza, i na vhuḡhakhi ho vhalaho	-Zwo ḡala vhuḡhakhi nahone zwo ḡanganana
Zwiga zwa muḡwalo na mupeleḡo.	-A hu na vhuḡhakhi.	-ḡivhaiḡfi ndi yavhuḡi vhukuma	-ḡivhaiḡfi i a fusha/ linganela	-ḡivhaiḡfi ndi yo shaedzaho vhukuma	-ḡivhaiḡfi a i tei ndivho na khathihi
MARAGA 10		-Hunzhi a hu na vhuḡhakhi.	-Fhedzi vhuḡhakhi vhu re hone a vhu thithisi ḡhalutshedzo.	-ḡhalutshedzo yo thithisea.	-ḡhalutshedzo yo hoḡefhala tshoḡhe.

MARAGANYANGAREDZI	22-25	17-20	12-15	7-10	0-5
-------------------	-------	-------	-------	------	-----

KHETHEKANYO YA B: RUBRIKI YA U TOLA ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI [MARAGA: 25]

**KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA
[MARAGA 50]**

Khriteria		Zwa nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU & VHUPULANI (Zwo nwalawaho na mihumbulo) Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani/ U dzhiela nzhele ndivho, vha tangananedzaho mafhungo na nyimele. MARAGA 30	Maimo a ntha	28-30	22-24	16-18	10-12	4-6
		-Mihumbulo i gobolaho/tokonyaho i sa vhambedzwi/ lavhelelwiho -Mihumbulo ya vhuṭali, i tokonyaho nahone yo vhibvaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lonzhedzana tshidele lwa tshoṭhe, hu tshi katelwa marangaphanḁa, mutumbu na magumo/mupendelo	-Phindulo yo lundwa tshidele vhukuma -Zwi yelana tshoṭhe na ṭhoho nahone zwa takadza -Hu na vhuṭanzi ha mihumbulo yo vhibvaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lonzhedzana tshidele lwa tshoṭhe, hu tshi katelwa marangaphanḁa, mutumbu na magumo/mupendelo.	-Phindulo i fushaho -Mihumbulo yo lonzhedzana lwo linganelaho nahone zwi a tendisea -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lonzhedzana lwo linganelaho/lu fushaho, hu tshi katelwa marangaphanḁa, mutumbu na magumo/mupendelo.	-Phindulo i shaedzaho ndonzhendunzhe -Mihumbulo yo vhilinganaho, nahone i si na vhusiki ha muṭe -Vhuṭanzi vhu si gathi ha nzudzanyo na u lonzhedzana zwo teaho.	-Phindulo yo polikaho tshoṭhe -Mihumbulo yo tangananaho nahone i si na sia -Ndi phambananadzo, zwo sokou dovhoolwa -A zwo ngo dzudzanywa nahone a zwi na ndonzhendunzhe.
	Maimo a fhasi	25-27	19-21	13-15	7-9	0-3

	<p>-Ndi zwa nthesa, fhedzi zwo ri shaedzinyana musutshelo wa maanea o lundwaho tshidele lwa tshoꞥhetshoꞥhe</p> <p>-Mihumbulo yo vhibva ya lundwa lwa vhuꞥali</p> <p>-Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lonzhedzana tshidele lwa tshoꞥhe, hu tshi katelwa marangaphanꞥa, mutumbu na magumo/mupendelo .</p>	<p>-Zwo lundwa tshidele</p> <p>-Mihumbulo i yelanaho, i takadzaho</p> <p>-Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lonzhedzana zwavhuꞥi, hu tshi katelwa marangaphanꞥa, mutumbu na magumo/mupendelo .</p>	<p>-Phindulo i a fusha fhedzi hu na vhuꞥudzeꞥudze huꞥwe vhu khakhisahho muꞥoꞥo</p> <p>-Mihumbulo yo dzudzanywa lwa ndinganelo nahone i a tendisea</p> <p>-Hu na huꞥwe u fusha ha nzudzanyo na ndunzhendunzhe, hu tshi katelwa marangaphanꞥa, mutumbu na magumo/mupendelo.</p>	<p>-Phindulo yo anzaho u sa yelana ha mafhungo</p> <p>-Mihumbulo i vho sumbedza u liana na u ꞥaꞥisa</p> <p>-U shaedza vhuꞥanzi ha nzudzanyo na ndunzhendunzhe zwo teaho.</p>	<p>-A hu na ndingedzo ya u fhindula ꞥhoho/mbudziso</p> <p>-U polika tshoꞥhe na u sa tsha tea lwa tshoꞥhe</p> <p>-A zwi na sia nahone zwo vhilingana.</p>
--	---	--	---	--	--

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA

[MARAGA 50] (i ya phanda)

Khriteria		Zwa nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
LUAMBO, TSHITAILA NA U DZUDZANYA		14–15	11–12	8–9	5–6	0–3
Thouni, redzhiṣṭara na ḍivhaipfi zwo teaho ndivho/zwiitei na nyimele Munanguludzo wa maipfi Kushumisele kwa luambo na milayo, zwiḡa zwa u	Maimo a nṯha	-Thouni, redzhiṣṭara, tshitaila na ḍivhaipfi zwo tea tshoṯhetshoṯhe ndivho, vha ṯanganedzaho mafhungo na nyimele -Luambo ndi lwa vhuḍifulufheli ha nṯhesa, lu nyanyulaho tshoṯhe -Lu a gobola nahone	-Thouni, redzhiṣṭara, tshitaila ḍivhaipfi zwo tea vhukuma ndivho, vha ṯanganedzaho mafhungo na nyimele -Luambo lu a ṯokonya nahone thouni yo shumiswaho ndi i nyanyulaho -Hunzhi a hu na vhukhaki ha girama	-Thouni, redzhiṣṭara, tshitaila ḍivhaipfi zwo tea ndivho, vha ṯanganedzaho mafhungo na nyimele -U shumiswa ho teaho ha luambo u bveledza ṯhalutshedzo -Thouni yo tea	-Thouni, redzhiṣṭara, tshitaila ḍivhaipfi zwo tea zwiṯuku ndivho, vha ṯanganedzaho mafhungo na nyimele -Ho shumiswa luambo lwa mutheo/fhasi -Thouni na kushumisele kwone	-Luambo a lu pfali -Thouni, redzhiṣṭara, tshitaila ḍivhaipfi a zwo ngo tea ndivho, vha ṯanganedzaho mafhungo na nyimele -U hoṯefhala ha ḍivhaipfi zwo anzesa lune u pfala

vhala, girama, mupeleto MARAGA 15	lwo pfuma u dzangelwa ha thouni -A hu na vhukhaki ha girama na mupeleto -Lwo lundwa nga tshikili tsha mathakhetakheni.	na mupeleto -Lwo lundwa tshidele vhukuma.	-U pfumiswa ha luambo ho shumiswa u khavhisa zwi re ngomu.	kwa maipfi a zwo ngo tea -divhaipfi ndi yo shaedzaho vhukuma.	ha mafhungo zwa si tsha konadzea na khathihi/ zwa vho konda vhukuma.
	13	10	7	4	
Maimo a fhasi	-Luambo ndi lwa ntha vhukuma -Lu a gobola nahone lwo pfuma u dzangelwa ha thouni -A hu na vhukhaki ha girama na mupeleto -Lwo lundwa nga tshikili tsha mathakheni.	-Luambo lu a kunga na u nyanyula -Thouni ndi yo teaho, i nyanyulaho -Vhukhaki vhutuku ha girama na mupeleto -Zwo lundwa tshidele vhukuma.	-U shumiswa ha luambo ho linganelaho, fhedzi hu tshi di vha na vhutudzetudze -Huñwe u shumiswa ha luambo ho teaho nga u angaredza, fhedzi u dzangelwa ha luambo ndi ha fhasi.	-Luambo lwo shumiswa lwa u sa kona -A hu na kana hu tou vha na zwiutukutuku zwi sumbedzaho muvanganyo wa mafhungo/mitaladzi -divhaipfi yo hotefhala lwa tshothe.	

**KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA
[MARAGA 50] (i ya phanda)**

Khriteria	Zwa nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
TSHIVHUMBEO	5	4	3	2	0-1
Zwiṭalusi zwa tshibveledzwa Kubveledzelwe kwa phara na tshivhumbeo tsha mafhungo/mitaladzi MARAGA: 5	-Kubveledzele kwa ṭhoho kwa nthesa -Vhudodombedzi ha maṭhakheṭhakheni -Mafhungo/Mitaladzi, phara zwo fhaṭwa na u lundwa lwa nthesa tshoṭhetshoṭhe.	-Kubveledzele kwa ṭhoho kwo lunzhedzanaho -Vhudodombedzi ha ṭhoho hu pfadzaho - Mafhungo/Mitaladzi , phara zwo vangwa lu pfadzaho.	-Kubveledzele kwa ṭhoho na vhudodombedzi zwo tea -Mafhungo/Mitaladzi, phara zwo fhaṭwa lu fushaho -Maanea o ḡi faredza zwi pfadzaho/tendiseaho.	-Dziṅwe mbuno ndi dzi pfadzaho - Mafhungo/Mitaladzi na phara zwi ḡi vha na vhukhakhi -Fhedzi maanea a kha ḡi pfala naho hu na vhukhakhi.	-Hu na u shaedza ha mbuno dzo teaho - Mafhungo/Mitaladzi na phara zwo ḡala vhukhakhi -Maanea ha na mudzio/ha pfadzi.
MARAGANYANGAREDZ I	43-50	33-40	23-30	13-20	0-10

KHETHEKANYO YA B: RUBRIKI YA U ṬOLA ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI [MARAGA 30]

Khriteria	Zwa nṭhesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO	15–18	11–14	8–10	5–7	0–4
Zwo nṭwaliwaho na mihumbulo	-Phindulo ndi ya maṭhakheṭhakhen i, i sa vhambedzwi	-Phindulo ndi yavhuḍi vhukuma, i bvukululaho nḍivho yo dziaho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Phindulo ndi i fushaho/linganelah o vhukuma, i bvukululaho nḍivho yo dziaho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Phindulo ndi ya mutheo/fhasi, i bvukululaho nḍivhonyana ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Phindulo i sumbedza u shaya nḍivho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa
Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani	-Mihumbulo ya vhuṭali, yo vhibvaho	-Nḍivho yo ṭandavhuwaho tshoṭhe ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Ho ngo tou fara vhuṭala hone tshoṭhe lini – hu na u polika huṭwe hu vhone	-Hu na u polika huṭwe hu vhone naho o fara vhuṭala	-ṭhalutshedzo yo dzumbama, u polika ndi hu hulwane
U dzhiela nzhele ndivho, vha ṭanganedzaho mafungo na nyimele	-Nḍivho yo ṭandavhuwaho tshoṭhe ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-O fara vhuṭala/sia lone - A hu na u polika	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshoṭhe lini	-A hu na u farana ha zwi re ngomu na mihumbulo - Zwidodombedzw a zwiṭukuṭuku
Phindulo na mihumbulo	-Nḍivho yo ṭandavhuwaho tshoṭhe ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo ḍi lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshoṭhe lini	- Zwidodombedzw a zwiṭukuṭuku
Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani	-Kuiwalele kwo tou fombe kha sia lone	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo ḍi lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshoṭhe lini	- Zwidodombedzw a zwiṭukuṭuku
U dzhiela nzhele ndivho, vha ṭanganedzaho	-Zwi re ngomu na	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo zwo ḍi lunzhedzana	-Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshoṭhe lini	- Zwidodombedzw a zwiṭukuṭuku

<p>mafungo na tshivhumbeo/milayo na nyimele.</p> <p>MARAGA 18</p>	<p>mihumbulo zwo lunzhedzana</p> <p>-Zwo țandavhudzwa lwa tshoțhe, zwidodombedzwa zwoțhe zwi tikedza țhoho</p> <p>-Tshivhumbeo ndi tshonetshone tsho teaho tshibveledzwa.</p>	<p>-Zwo țandavhudzwa lwa tshoțhe, zwidodombedzw a zwoțhe zwi tikedza țhoho</p> <p>-Tshivhumbeo ndi tsho teaho naho hu na vhukhakhi vhuțuku.</p>	<p>-Zwiñwe zwidodombedzwa zwi tikedza țhoho</p> <p>-Nga u angaredza, tshivhumbeo ndi tshone, fhedzi hu na u polika huțuku.</p>	<p>-Zwidodombedzw a zwițuku zwi tikedza țhoho</p> <p>-Hu na u shaedza hu vhonealaho ha kushumisele kwa milayo na tshivhumbeo</p> <p>-țhahelero/U shaedza ndi hu soliseaho.</p>	<p>zwi tikedza țhoho</p> <p>-A ho ngo tevhedzwa milayo yone ya tshivhumbeo tsha tshibveledzwa.</p>
<p>LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA</p> <p>Thouni, redzhișțara, ndivho/u nyanyula, tshitaila, vha țanganedzaho mafungo na nyimele</p> <p>Munanguludzo wa maipfi</p> <p>Zwiga zwa muñwalo na</p>	<p>10–12</p> <p>-Thouni, redzhișțara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho lwa mațhakhețhakhen i ndivho, vha țanganedzaho mafungo na nyimele</p>	<p>8–9</p> <p>-Thouni, redzhișțara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho tshoțhe ndivho, vha țanganedzaho mafungo na nyimele</p>	<p>6–7</p> <p>-Thouni, redzhișțara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho tshoțhe ndivho, vha țanganedzaho mafungo na nyimele</p> <p>-Hu na huiñwe</p>	<p>4–5</p> <p>-Thouni, redzhișțara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho zwițuku ndivho, vha țanganedzaho mafungo na nyimele</p> <p>-Girama yo</p>	<p>0–3</p> <p>-Thouni, redzhișțara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi sa ananiho na ndivho, vha țanganedzaho mafungo na nyimele</p> <p>-Zwo ðala</p>

<p>mupeleto</p> <p>MARAGA 12</p>	<p>-Girama ndi yoneyone nahone yo fhatwa tshidele</p> <p>-A hu na vhukhakhi.</p>	<p>-Nga u angaredza, girama ndi yone nahone yo fhatwa zwavhuḁi</p> <p>-ḁivhaipfi ndi yavhuḁi vhukuma</p> <p>-Hunzhi a hu na vhukhakhi.</p>	<p>vhukhakhi ha girama</p> <p>-ḁivhaipfi i a fusha/linganela</p> <p>-Fhedzi vhukhakhi vhu re hone a vhu thithisi ḁhalutshedzo.</p>	<p>shaedza, i na vhukhakhi ho vhalaho</p> <p>-ḁivhaipfi ndi yo shaedzaho vhukuma</p> <p>-ḁhalutshedzo yo thithisea.</p>	<p>vhukhakhi nahone zwo ḁanganana</p> <p>-ḁivhaipfi a i tei ndivho na khathihi</p> <p>-ḁhalutshedzo yo hoḁefhala tshoḁhe.</p>
<p>MARAGANYANGAREDI</p>	<p>25–30</p>	<p>19–23</p>	<p>14–17</p>	<p>9–12</p>	<p>0–7</p>

KHETHEKANYO YA C: RUBRIKI YA U ḁTOLA ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI [MARAGA 20]

Khritheria	Zwa nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO Phindulo na mihumbulo Nzudzanyo ya mihumbulo U dzhiela nzhele ndivho, vha tanganedzaho mafhungo na tshivhumbeo/milayo na nyimele MARAGA 12	10-12 -Phindulo ndi ya maṭhakheṭhakheni, i sa vhambedzwi -Mihumbulo ya vhuṭali, yo vhibvaho -Nḍivho yo ṭandavhuwaho tshoṭhe ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Kuṅwalele kwo tou fombe kha sia ḷone -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana -Zwo ṭandavhudzwa lwa tshoṭhe, zwidodombedzwa zwoṭhe zwi tikedza ṭhoho -Tshivhumbeo ndi tshonetshone tsho teaho tshibveledzwa.	8-9 -Phindulo ndi yavhuḍi vhukuma, i bvukululaho nḍivho yo dziaho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -O fara vhuṭala/sia ḷone -A hu na u polika -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana -Zwo ṭandavhudzwa lwa tshoṭhe, zwidodombedzwa zwoṭhe zwi tikedza ṭhoho -Tshivhumbeo ndi tsho teaho naho hu na vhuḅhakhaki vhuṭuku.	6-7 -Phindulo ndi i fushaho/linganelaho vhukuma, i bvukululaho nḍivho yo dziaho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Ho ngo tou fara vhuṭala hone tshoṭhe lini – hu na u polika huṅwe hu vhone -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo ḍi lunzhedzana -Zwiṅwe zwidodombedzwa zwi tikedzaṭhoho -Nga u angaredza, tshivhumbeo ndi tshone, fhedzi hu na u polika huṭuku.	4-5 -Phindulo ndi ya mutheo/fhasi, i bvukululaho nḍivhonyana ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Hu na u polika huṅwe hu vhone naho o fara vhuṭala -Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshoṭhe lini -Zwidodombedzwa zwiṭuku zwi tikedza ṭhoho -Hu na u shaedza hu vhone naho ha kushumisele kwa milayo na tshivhumbeo -ṭhahalelo/U shaedza ndi hu soliseaho.	0-3 -Phindulo i sumbedza u shaya nḍivho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -ṭhalutshedzo yo dzumbama, u polika ndi hu hulwane -A hu na u farana ha zwi re ngomu na mihumbulo -Zwidodombedzwa zwiṭukuṭuku zwi tikedza ṭhoho -A ho ngo tevhedzwa milayo yone ya tshivhumbeo tsha

					tshibveledzwa.
LUAMBO, TSHITAILA NA U SEDZULUSA	7-8	5-6	4	3	0-2
Thouni, redzhistara, ndivho/u nyanyula, tshitaila, vha tanganedzaho mafhungo na nyimele Munanguludzo wa maipfi Zwiga zwa muñwalo na mupeleto	-Thouni, redzhistara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho lwa maṭhakheṭhakheni ndivho, vha tanganedzaho mafhungo na nyimele -Girama ndi yoneyone nahone yo fhaṭwa tshidele -A hu na vhukhaki.	-Thouni, redzhistara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho tshoṭhe ndivho, vha tanganedzaho mafhungo na nyimele -Nga u angaredza, girama ndi yone nahone yo fhaṭwa zwavhuḍi -ðivhaipfi ndi yavhuḍi vhukuma -Hunzhi a hu na vhukhaki .	-Thouni, redzhistara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho tshoṭhe ndivho, vha tanganedzaho mafhungo na nyimele -Hu na huñwe vhukhaki ha girama -ðivhaipfi i a fusha/linganela -Fhedzi vhukhaki vhu re hone a vhu thithisi ṭhalutshedzo.	-Thouni, redzhistara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi teaho zwiṭuku ndivho, vha tanganedzaho mafhungo na nyimele -Girama yo shaedza, i na vhukhaki ho vhalaho -ðivhaipfi ndi yo shaedzaho vhukuma -ṭhalutshedzo yo thithisea.	-Thouni, redzhistara, tshitaila na ðivhaipfi, ndi zwi sa ananiho na ndivho, vha tanganedzaho mafhungo na nyimele -Zwo ḍala vhukhaki nahone zwo tangana -ðivhaipfi a i tei ndivho na kathihi -ṭhalutshedzo yo hoṭefhala tshoṭhe.
MARAGANYANGARE DZI	17-20	13-15	10-11	7-8	0-5

Acknowledgements

The Department of Basic Education (DBE) gratefully acknowledges the following officials for giving up their valuable time and families, and for contributing their knowledge and expertise to develop this creative writing resource for the children of our country, under very stringent conditions of COVID-19.

Writers:

Mamatseane Maṭodzi
Maphiri Ndivhuwo Robert
Musinyali A Stanely
Nedzharāṭa Rudzani Julia
Nemukula Livhuwani Elliot
Pholi Tshifhumulo Nelson
Sithi Pandelani E.

DBE Subject Specialist: Mfana E. Phonela

The development of the Study Guide was managed and coordinated by Ms Cheryl
Weston and Dr Sandy Malapile.

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

ISBN : 978-1-4315-3483-8
High Enrolment Self Study Guide Series
This publication is not for sale.
© Copyright Department of Basic Education
www.education.gov.za | Call Centre 0800 202 993